

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УЖГОРОДСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ
КАФЕДРА ІСТОРІЇ УГОРЩИНИ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Реєстраційний номер: 4

Дата реєстрації: 19.06.2023

БАКАЛАВРСЬКА РОБОТА

на тему: «Роль США в політичному розвитку Афганістану
у 1990-2020 рр.»

Виконав студент IV курсу
спеціальність: 291 «Міжнародні
відносини, суспільні комунікації та
регіональні студії» Мікловші Матей
Балаж Лайошович

Керівник: ст. викл. Беликанич В. В.
Рецензент: доц. Зубанич Л. Л.

Доц. Л. Л. Зубанич
Л. Зубанич
19.06.2023 р.

м. Ужгород - 2023 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ I. ВІЙНА В АФГАНІСТАНІ.....	9
РОЗДІЛ II. РОКИ АМЕРИКАНСЬКОЇ ІНТЕРВЕНЦІЇ.....	23
РОЗДІЛ III. ВИВЕДЕННЯ ВІЙСЬК ТА ЙОГО ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ.....	40
ВИСНОВКИ.....	54
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	57

ВСТУП

Афганістан історично завжди був полем битви між регіональними та глобальними державами у їх геостратегічних конфліктах. Афганістан відіграє особливу роль у забезпеченні безпеки у світі, адже у регіоні, де розташована ця країна, відбувається перетин інтересів таких потужних ядерних держав, як США та Китаю, а також деяких країн Європи, Близького та Середнього Сходу, насамперед Туреччини, Ірану та Пакистану, азійських країн бывшего Радянського Союзу, Росії. Фактично, тут відбувається зіткнення економічних, політичних, ідеологічних та військово-стратегічних інтересів низки провідних країн світу.

Сполучені Штати Америки мають довгу та різноманітну історію взаємовідносин з Афганістаном. Враховуючи геополітичний статус Афганістану як «передової лінії», ця держава зазвичай була пішаком у більшій стратегічній грі, спочатку між комуністичним блоком і капіталістичними країнами у ХХ столітті.

Держава Афганістан на сучасному етапі розвитку залишається однією з найбільш вразливих країн не лише в регіоні Центральної Азії, а й у всьому світі. Незважаючи на дуже зручне географічне положення на перетині євразійських торгових шляхів та наявність у країні великих запасів корисних копалин та придатних для сільськогосподарської діяльності земель, більше половини населення Афганістану перебувають у стані крайньої бідності.

Сьогодні стабільний Афганістан є одним із ключових факторів сталого розвитку регіональної системи міжнародних відносин, що пов'язано з вирішенням таких транскордонних викликів, як наркоторгівля, нелегальна міграція, реінтеграція біженців, тероризм, екстремізм тощо.

Тема дослідження – «Роль США у політичному розвитку Афганістану (1990-2020 рр.)».

Актуальність дослідження. Конфлікт в Афганістані з початку 90-х років ХХ ст. носить комплексний характер, адже він відбувається на різних рівнях суспільних та міждержавних відносин – національному, регіональному та глобальному, а також у широкому спектрі політичного, економічного та культурного життя афганського суспільства. Афганська криза і дотепер не знаходить свого всеосяжного вирішення, незважаючи на активну участь у її врегулюванні США та міжнародної спільноти. Сьогодні є актуальним осмислити зусилля міжнародних структур та національних держав, насамперед США, щодо встановлення миру в Афганістані. Необхідно вивчити зміни у політиці адміністрацій У. Клінтона, Дж. Буша-молодшого, Б. Обами, Д. Трампа та Джо Байдена щодо Афганістану, порівнювати підходи та методи досягнення поставлених завдань, які використовувалися президентськими адміністраціями США.

Актуальність дослідження також полягає у розкритті концептуальної моделі зовнішньополітичних підходів США до Афганістану у 1990-2020 рр, вивченні пріоритетів зовнішньої політики США та їхніх головних партнерів по НАТО, учасників міжнародної коаліції, у пошуках шляхів і методів врегулювання конфліктів всередині Афганістану, виділенні найбільш значущих стратегічних напрямків в американському баченні відносин з Афганістаном, розгляді еволюції військової доктрини США і їх союзників, а головне – в необхідності багатостороннього аналізу співвідношення сил і сучасних стратегічних планів керівництва США на центральноазійському напрямку їх зовнішньої політики після трагічних подій 11 вересня 2001 р., саме в площині запобігання міжнародного тероризму.

Необхідно піддати ґрунтовному аналізу політику США та еволюцію афганського конфлікту за період 1990-2020 рр. Адже аналіз успіхів та невдач у встановленні миру та стабільності в цій країні видається дуже важливим, актуальним як з наукової, так і з практичної точок зору. Важливо розуміти, що аналогічні ситуації виникають в інших районах світу, а тому афганський досвід безперечно корисний і цінний.

Метою дослідження є спроба розглянути найголовніші аспекти розвитку Афганістану на сучасному етапі кризь призму зовнішньополітичного втручання з боку США.

Мету можна досягти через поставлені **завдання**, а саме:

1) охарактеризувати історичні передумови розвитку Афганістану та внутрішньополітичних конфліктів після радянського вторгнення; показати етапи та процедуру формування головних органів влади Афганістану у ході громадської війни з початку 1990-х років;

2) навести найголовніші етапи та процеси зовнішньополітичного впливу США на внутрішню політику Афганістану; вказати на особливості американської військової інтервенції в Афганістані з початку ХХ ст.;

3) охарактеризувати найголовніші зовнішньополітичні доктрини, зустрічі, саміти, прийняті декларації по відношенню до Афганістану з боку адміністрацій Президентів США Дж. Буша-молодшого, У. Клінтона, Б. Обами, Д. Трампа та Джо Байдена; проаналізувати позитивні та негативні наслідки входження Афганістану у геополітичну орбіту США та їх вплив на формування зовнішньої політики країни;

4) проаналізувати особливості процесу виведення військ США з Афганістану; охарактеризувати головні аспекти зміни політичних органів влади з приходом руху Талібан до влади; розкрити основні напрямки американо-афганських відносин з кінця 2020 року.

Об'єктом дослідження є центральноазійська країна Афганістан.

Предмет дослідження – це особливості зовнішньої політики та фактори впливу США на політичний розвиток Афганістану.

Для того, щоб отримати доказові, вагомі, обґрунтовані та достовірні результати у даному дослідженні використано низку емпіричних, теоретичних, загальнонаукових та конкретно-наукових методів, а також сукупність наукових підходів та принципів наукового пізнання, що дало змогу детально дослідити та вивчити особливості зовнішньої політики США на розвиток Афганістану. **Методологічною основою** дослідження є

івент-аналіз, контент-аналіз, порівняльний метод, структурно-функціональний метод, проблемно-хронологічний та метод періодизації, історичний метод та інші. Наприклад, за допомогою порівняльного методу виявлено закономірності та відмінності при роботі різних адміністрацій США у проведенні політики в Афганістані. Завдяки структурно-функціональному методу були виділені зв'язки між різними міжнародними аспектами афганського конфлікту та їх ролі щодо один одного та у конфлікті загалом.

Хронологічні рамки дослідження – переважно охоплюють період вказаний у темі роботи, а саме від 1990 р. по 2020 р. Також коротко охоплені періоди до та після вказаних дат, а саме – 1989 р. як рік закінчення радянсько-афганської війни, 2021-2022 рр. – період становлення влади руху Талібан після остаточного виведення американських військ з Афганістану.

Географічні межі дослідження – це сучасна територія Афганістану (тепер – це Ісламський Емірат Афганістан) у межах його адміністративних кордонів, сформованих впродовж 1990-2020 років. Також це території Пакистану, США, Близькосхідного регіону та Центральної Азії.

Наукова новизна полягає в тому, що на основі комплексного аналізу джерел та літератури на рівні бакалаврської роботи було здійснено цілісне дослідження впливу зовнішньої політики США на регіональне та глобальне становище та розвиток Афганістану, місце країни на міжнародній арені, проаналізовані сучасні безпекові виклики у регіоні Центральної Азії та Близького Сходу.

Проблематика тероризму, релігійного фундаменталізму, особливостей впливу та ролі США на Афганістан, беручи до уваги розвиток країни за останні тридцять років, достатньо ґрунтовно досліджується та аналізується українськими та західними науковцями.

Зокрема, є достатньо висвітленою в роботах українських науковців проблема безпеки у Афганістані: як її загальні аспекти, так і вплив на неї релігійного чинника, в тому числі руху Талібан у його розвитку. Це праці

таких вчених як Б. Гончар [5], Е. Тітко [21], К. Чумак [30], І. Дорофей [7], О. Пархомчук [18], І. Тихоненко [22; 23; 24], Л. Ямпольська [31; 32].

Вплив міжнародних зовнішніх гравців в Афганістані, насамперед США та їх союзників, в контексті їх боротьби з тероризмом, в тому числі з ісламським релігійним рухом Талібан, також став предметом дослідження багатьох дослідників, зокрема таких як І. Судак [20], О. Глазов [3], В. Зименкова [9]. Відзначимо, що у наукових працях в основному аналізується роль США в вирішенні проблеми тероризму в Афганістані.

Західна наукова школа представлена, в основному, працями американських та європейських дослідників. Центральною темою робіт щодо тероризму західних науковців на початку ХХІ ст. стали переважно проблеми націоналізму та ісламського фундаменталізму, зокрема в Афганістані. Це, поміж іншими, роботи І. Примораца [54], Д. Рапопорта [55], К. Дорманді [44], К. Кацмана [47], Ш. Дорані [43]. До питання про зовнішньо-політичні стратегії США по відношенню до Афганістану звертаються також і угорські науковці, зокрема П. Балог [36], З. Шомоді [58], К. Рейпаші [56].

Структура роботи складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури (всього **63 позиції**). Кожен розділ розкриває завдання, окреслені вище, які є прямо чи опосередковано пов'язані між собою.

У вступі бакалаврської роботи обґрунтовано актуальність досліджуваної теми, встановлено мету та завдання роботи, об'єкт та предмет дослідження; висвітлено методологію та методи дослідження, сформульовано наукову новизну, окреслено загальну структуру роботи.

У першому розділі *«Війна в Афганістані»* звернена увага на головні наслідки завершення радяно-афганської війни 1979-1989 рр. Розкрито питання формування центральних органів влади у Афганістані на початку 1990-х рр., скинення влади М. Наджибулли та внутрішньополітичні конфлікти. Наведені головні напрями зовнішньої політики США на

афганську кризу впродовж громадянського конфлікту 1993-1996 рр. та першого приходу до влади талібів у 1996-2001 рр. Наведено специфіку контактів талібського уряду та американської дипломатії вкінці 1990-х років. Прослідковано терористичну діяльність Аль-Каїди в Афганістані та реакцію з боку США на терористичні атаки ісламістів. Наведено головні аспекти зовнішньої політики адміністрації У. Клінтона (1993-2001 рр.) по відношенню до Афганістану.

У другому розділі «*Роки американської інтервенції*» проаналізовані наслідки терористичного акту 11 вересня 2001 р. на США. Розкрито питання оголошення війни Талібану та Аль-Каїді по всьому світу з боку США, проведення військової операції «Незламна свобода» проти терористів в Афганістані. Наведені основні положення стратегій адміністрації Дж. Буша-молодшого та Б. Обами щодо Афганістану, зокрема звернена увага на стратегію «АфПак» від 2009 р. Показані основні напрями дискусій щодо необхідності поступового виведення військ США з території Афганістану з 2011 р. Наведені кілька рамкових американо-афганських угод. Розкрито питання взаємовідносин президентів Афганістану Хаміда Карзая та Ашрафа Гані з американською адміністрацією.

У третьому розділі «*Виведення військ та його політичні наслідки*» звернена увага на політичні та соціально-економічні передумови активізації процесу виведення американських військ з Афганістану під час президентства республіканця Д. Трампа з 2017 р. Розкрито співвідношення ролі зовнішніх та внутрішніх чинників в Афганістані, які призвели до швидкого захоплення влади талібами влітку 2021 р. Наведені результати двадцятирічної присутності США в Афганістані та наслідки для регіону Центральної Азії приходу руху Талібан до влади.

РОЗДІЛ 1

ВІЙНА В АФГАНІСТАНІ

Державні відносини між США та Афганістаном починаючи з другої половини ХХ ст. розвивалися досить цікаво та динамічно. Після Другої світової війни США і Радянський Союз змагалися за збереження впливу над афганськими правителями. Боротьба двох імперій – Британської та Російської у ХІХ столітті, змінилася на боротьбу двох інших держав у ХХ ст. – Сполучених Штатів та Радянського Союзу. Довгий час Афганістан не був пріоритетом зовнішньої політики США. Аж до моменту утворення Демократичної Республіки Афганістан у 1978 р., США обходилися рідкісними і незначними контактами, так як, в принципі, довгий час не розглядали Афганістан як стратегічно важливий геополітичний об'єкт.

Інтервенція СРСР до Афганістану у грудні 1979 р. і подальша майже десятилітня участь радянських військ в Афганській війні на боці марксистського режиму, що супроводжувалося окупацією країни, справили визначальний вплив на міжнародні відносини. Це виявилось передусім у згортанні «розрядки» і загостренні «холодної війни», в якій Афганістан став чи не найбільш «гарячим фронтом». Одним із засобів тиску на СРСР у зв'язку з його афганською політикою з боку США була підтримка афганської опозиції. До цього Вашингтон залучив своїх союзників, серед яких особливою була роль Пакистану [12, с. 128].

Афганська війна 1979-1989 рр. й участь у ній на боці режиму Народно-демократичної партії Афганістану (скор. – НДПА) радянських військ зумовила логічну в умовах «холодної війни» підтримку афганської опозиції з боку США. Серед їхніх союзників у цій політиці ключова роль належала Пакистану, на території якого розмістилися штаб-квартири афганських опозиційних партій, знайшли притулок майже 3 млн. біженців і були облаштовані табори підготовки моджахедів. Фактично, після радянського вторгнення у 1979 р. Сполучені Штати намагалися підірвати радянську

владу, підтримуючи моджахедів, використовуючи пакистанські сили безпеки як механізм доставки озброєння [44, р. 6].

У 1990-х рр. США просували свої інтереси демократичного управління та вільної ринкової економіки, заохочення свободи особи та захист прав людини. На початку 1990-х років Вашингтон поступово дистанціювався від афганської проблематики. На слуханнях у Конгресі США у березні 1990 р. депутати від Демократичної партії вперше заговорили про те, що післявоєнне відновлення Афганістану вимагатиме значних ресурсів та часу.

Виведення радянських військ не стало запорукою миру на афганській землі; Женевські угоди 1988 р. по врегулюванню афганського конфлікту, фактично, не виконувалися. Афганістан виявився втягнутим у повоєнні бої між різними угрупованнями, які боролися проти розширення комуністичного правління, прихованим та явним чином, за підтримки США та інших країн. Ці групи почали воювати одна проти одної, оскільки вони не домовилися про довгострокову угоду про розподіл влади. Їхня жага до влади призвела до подальших руйнувань і страждань афганців і викликала велику нестабільність у цій спустошеній війною країні.

Із новою силою розгорілася громадянська війна, перша фаза якої тривала впродовж 1989-1992 рр. Було покінчено з режимом Мохаммада Наджибулли, який займав посаду Генерального секретаря ЦК Народно-демократичної партії Афганістану та Президента, у квітні 1992 р. Афганістан зіткнувся з новою кризою: в основі економіки тепер була торгівля наркотиками, країна була наповнена зброєю, і афганське громадянське суспільство виявилось практично знищеним.

Після падіння режиму НДПА (1992 р.) боротьба за владу в Афганістані набула рис затяжного конфлікту. Про претензії на владу оголосили організації та військові угруповання, створені за етнічною та релігійною ознаками: Ісламська партія Афганістану (Г. Хекматіар, ідеологія пуштунського націоналізму, контроль над південно-східними провінціями),

Ісламське товариство Афганістану (Б. Раббані, А. Шах Масуд, підтримка інтересів таджицького клану, захоплення влади в Кабулі), Партія афганської єдності Вахдат (підтримка шіїтського Ірану, контроль над Хазараджатом і деякими районами Кабула), загони генерала А. Дустума (узбецький клан, підтримка Ташкента, створення практично незалежного утворення на півночі Афганістану з центром у Мазарі-Шариф) [32, с. 180].

На контрольованих опозицією територіях було проголошено Ісламську державу Афганістан (скор. – ІДА). Президент США Джордж Буш-старший (1989-1993 рр.) оцінив ці події як «ознаки прогресу, що стали наслідком американської політики щодо сприяння закінченню війни... шляхом допомоги самовизначення афганського народу» [38]. Наступного дня після взяття моджахедами Кабула державний департамент США зробив заяву, в якій висловлював підтримку новому уряду і висловлював надію на швидку стабілізацію ситуації в країні. В інтерв'ю «Нью-Йорк таймс» анонімний представник Білого дому в самому у загальному вигляді висловив побажання новому керівництву Афганістану: «Не загрожувати політичній стабільності у регіоні, особливо на кордоні з Пакистаном і в державах Центральної Азії, а також не сприяти поширенню ісламізму».

Таким чином, США визнали легітимність режиму ІДА та встановили з ним дипломатичні відносини. У червні 1992 р. було проведено переговори про відновлення роботи американського посольства в Кабулі. Однак бойові зіткнення, що почалися незабаром моджахедами завадили цим планам. Дипломатичні контакти США з ворогуючими фракціями стали здійснюватися американським консульством у Пешаварі (Пакистан).

Рух Талібан (араб. – студенти) зародився під час радянського вторгнення в Афганістан. У 1992 р. владу в Афганістані захопили моджахеда, проте їхній уряд виявився не в змозі встановити контроль над усією територією країни. На півночі Афганістану діяли самостійні адміністративно-територіальні утворення, населені переважно непущтунськими етнічними групами. Незважаючи на те, що виникнення

руху Талібан прийнято пов'язувати з введенням радянських військ до Афганістану, певні передумови появи організації були створені задовго до радянського вторгнення. Вони були зумовлені як внутрішніми особливостями політичної афганської історії, так і діяльністю зовнішніх гравців [4, с. 240-241].

З квітня 1992 по 1994 рік в результаті братовбивчої боротьби афганців загинуло понад двадцять тисяч осіб. США підкреслювали, що ООН повинна принести мир в Афганістан, але вона відмовилася грати роль посередника. США дотримувалися думки, що бойові дії в Афганістані не можуть припинитися до тих пір, поки не буде зовнішнього втручання сусідніх держав. Америка, сама була найбільшим постачальником зброї і засобів в розпалювання проксі-війни на афганській землі, тепер стала критикувати втручання і залучення зовнішнього світу у внутрішні справи Афганістану. Зникнення самого СРСР із земної кулі дозволив США вийти із зони, яка більше не мала для нього стратегічного значення. Співпраця між наддержавами щодо Афганістану стала далекою перспективою. Але поява нової сили – ісламського руху Талібан, знову відродила інтерес США до Афганістану.

Таліби вважали пострадянський уряд президента Бурхануддіна Раббані (1992-2001 рр.) слабким, корумпованим і антипуштунським. Чотири роки громадянської війни (1992-1996 рр.) між групами моджахедів призвели до підтримки населення руху Талібан, оскільки його представники вважалися менш корумпованими та більш здатними забезпечити стабільність. Як писав Залмай Халілзад, пізніше посол США в Афганістані та спеціальний представник з питань примирення в Афганістані, у своїх мемуарах 2016 року: «Я, як і багато хто, був оптимістично налаштований щодо Талібану на початку» [61, р. 1].

Наслідками громадянської війни в Афганістані стали розкол країни на сепаратистські етнічні анклави, неконтрольовані кабульською владою; перетворення за час війни етнічних меншин, раніше усунених від військової

служби (привілею пуштунів), у боєздатні сили, здатні відстоювати свої інтереси зі зброєю в руках; ідеологічне і матеріальне сприяння розвитку національних меншин північного Афганістану з боку самостійних середньоазійських держав пострадянського простору, де до влади прийшли їхні етнічні одноплемінники; демографічний фактор – пуштуни (через масовий хіджрат) перестали бути абсолютною більшістю по відношенню до решти народів країни.

Варто звернути увагу також на існування внутрішнього виміру афганського регіоналізму, що має важливе значення для остаточного врегулювання конфлікту. Цей вимір визначається поліетнічною структурою суспільства (пуштуни (42 %), таджики (27 %), хазарейці (9 %), узбеки (9 %), аймаки (4 %), туркмени (3 %), балоші (2 %), інші (4 %)). Така структура суспільства є одним із факторів історичного існування традицій децентралізму в Афганістані, тяжіння окремих регіонів до сфер впливу країн-сусідів та протистояння між окремими етнічними групами (насамперед, по лінії пуштуни – непуштуни) [18, с. 25].

У релігійному відношенні афганське суспільство більш однорідне, ніж в етнічному: 98 % населення – мусульмани, з них – 18 % шиїти (хазарейці, горці-таджики, кизилбаші), а 82 % – це сунніти. До появи талібів у політичному просторі Афганістану для населення була властива толерантність по відношенню до іновірців. Проте, з початком громадянської війни у 1992 р. ставлення до не мусульман і шиїтів різко погіршилося. Представники релігійних меншин стали масово залишати країну, тікаючи від переслідувань.

Талібан узяв під свій контроль південне місто Кандагар у листопаді 1994 р. та розпочав серію збройних кампаній по всій країні. Активні військові дії тривали майже два роки і завершилися захопленням Кабула 27 вересня 1996 р. Талібан в ті роки отримав значну пряму військову підтримку від Пакистану у ході своїх наступальних операцій. Таліби проголосили створення «Ісламського емірату Афганістан», який проіснував до 2001 р.

Талібам вдалося встановити контроль над більшою частиною Афганістану. Нескореною територією залишався центральньо-північний регіон Афганістану, названий Масудістаном на ім'я голови квазідержавного утворення Ахмад Шаха Масуда (1953-2001 рр.). Масудістан мав власний уряд, армію, грошовий обіг. Більшість світової спільноти не визнала легітимність «Ісламського емірату Афганістан», і вважала главою держави президента Б. Раббані (таджика за національністю). Талібам вдалося отримати дипломатичне визнання з боку Пакистану, Об'єднаних Арабських Еміратів, Саудівської Аравії та де-факто Туркменістану. Ці країни стали надавати фінансову та організаційну допомогу новому ісламському режиму [49, р. 159].

Коли у 1996 р. рух Талібан вигнав владу Б. Раббані з Кабула й захопив дві третини країни, міжнародна спільнота не визнала цього. Відтак Б. Раббані далі визнавали за президента Афганістану. Та, залишаючись керівником усього Афганістану на папері, в дійсності Б. Раббані став одним із чільників об'єднання супротивників талібів, відомого на Заході як «Північний альянс». Те, що влада талібів так і не отримала міжнародного визнання, вважають у першу чергу його заслугою.

Таким чином, Талібан швидко втратив міжнародну та внутрішню підтримку, насамперед з боку США, оскільки угруповання суворо дотримувалося свого радикального тлумачення норм ісламу в контрольованих ним районах. Представники Талібану застосовували суворі покарання, включаючи публічні страти, щоб забезпечити виконання своїх указів, включаючи заборону на телебачення, західну музику та танці. Рух забороняв жінкам відвідувати школу або взагалі працювати поза домом.

Те, що таліби надали політичний притулок лідеру Аль-Каїди Усамі бен Ладена, зрештою стало центральним питанням для США, що впливало на американські міжнародні погляди та відносини з Талібаном. У 1996 р. бен Ладен переїхав із Судану до Афганістану, де він раніше провів більшу частину 1980-х років як фінансист високого рівня та організатор допомоги

моджахедам. Бен Ладен уклав альянс з Талібаном, за допомогою якого він надав талібам мільйони доларів фінансової допомоги (і військову підтримку зусиль Талібану, спрямованих на завершення завоювання усієї країни). Натомість Талібан забезпечив притулок новобранцям Аль-Каїди та тренувальними таборами. Понад 10 000 бійців Аль-Каїди, можливо, пройшли підготовку в таборах в Афганістані за короткий проміжок часу.

Аль-Каїда (араб. – основа, база, фундамент, заснування) – це міжнародна терористична організація з розгалуженою мережею філій у багатьох країнах світу. Крім проведення терактів, організація постійно веде діяльність по створенню нових ісламістських угруповань і радикалізації вже існуючих. Основною метою організації є скидання світських режимів в арабських країнах і встановлення там теократичного ладу з нормами шаріату (ісламського права), а в перспективі – об'єднання всіх мусульманських країн в один всесвітній Халіфат.

У липні 1997 р. заступник державного секретаря США Струоб Телботт заявив про початок політичного курсу на стабілізацію центральноазійського регіону з метою розробки каспійських родовищ. Серед основних регіональних загроз було названо тероризм, релігійний та політичний екстремізм. У липні 1998 р. у державному департаменті була створена посада спеціального радника з енергетичних ресурсів каспійського басейну в ранзі посла. Одночасно США ініціювали програми фінансової та гуманітарної допомоги Туркменістану, Узбекистану та Таджикистану і розпочали вивчення питання про використання фактору Талібану для забезпечення безпеки експорту вуглеводнів через територію Афганістану [60].

Усвідомлюючи небезпеку перетворення Афганістану в лігво терористів, США одночасно не перешкоджали Пакистану, який прагнув встановити лояльний уряд у Кабулі. У Вашингтоні усвідомлювали, що частина вини за новий виток громадянської війни в Афганістані лежить на США. Тому встановлення міцної влади на афганській землі за участю

союзного Пакистану розглядалося як найменше із зол. Крім того, Вашингтон розраховував на сприяння Ісламабаду у випадку, якщо афганський режим представлятиме значну терористичну загрозу. За по відношенню до ситуації в Афганістані в середині 1990-х років США зайняли вичікувальну позицію і не поспішали приймати бік антиталібської опозиції.

У серпні 1997 р. у Вашингтоні було закрито посольство Афганістана на «у зв'язку з відсутністю в країні ефективного уряду і про розбіжності, що продовжуються, серед фракцій про те, хто правомочний представляти Афганістан у США». У заяві держдепартаменту наголошувалося, що закриття посольства у Вашингтоні не означає розриву відносин між двома країнами. З метою «прискорення процесу стабілізації в Афганістані» всі сторони конфлікту запрошувалися до відкриття США «представництв без дипломатичного статусу» [34].

США продовжували розглядати Афганістан як «невдалу державу», обтяжену значними проблемами гуманітарного характеру. Протягом 1990-х років у питанні врегулювання афганського конфлікту Вашингтон віддавав пріоритет Організації Об'єднаних Націй. Центральним переговорним механізмом у структурі ООН вважалася група «Шість плюс два», що включала Іран, Туркменістан, Узбекистан, Таджикистан, Китай, Пакистан, США та Росію. Діяльність групи доповнювалася роботою спеціального представника Генерального секретаря ООН з Афганістану. У його обов'язки входили пошук шляхів примирення ворогуючих сторін та полегшення гуманітарної кризи.

Деякі експерти пов'язували терпимість США до нового ісламістському руху в Афганістані з розрахунком на здатність талібів стабілізувати ситуацію у країні. Це дозволило б реалізувати інтереси енергетичного бізнесу США, зокрема здійснити будівництво Центрально-азіатського газопроводу «ЦентГас» (англ. – CentGas). З 1995 р. американська компанія «Юнокал» (англ. – Unocal) лобіювала цей проект та

за підтримки державного департаменту прагнула знизити політичні та військові ризики для отримання кредиту Світового банку [40].

Посол США в ООН Білл Річардсон відвідав Кабул у квітні 1998 р., ставши найвищим чиновником США, який зробив це за останні десятиліття. У відповідь на запит Б. Річардсона про те, щоб таліби вислали бен Ладена, вони «відповіли, що вони не знають його місцеперебування. У будь-якому випадку, за словами Талібану, бен Ладен не становив загрози для Сполучених Штатів» [51, р. 111].

У відповідь на бомбардування посольств США в Африці в серпні 1998 р. Сполучені Штати завдали ударів крилатими ракетами по цілям Аль-Каїди в Афганістані. Їм не вдалося ні вбити бен Ладена, ні переконати Талібан вислати його. Тиск США на Саудівську Аравію та Пакистан (які разом з Об'єднаними Арабськими Еміратами офіційно визнали уряд Талібану) використати свій вплив, щоб переконати Талібан вислати лідера Аль-Каїди, виявився настільки ж невдалим. Сполучені Штати та ООН також запровадили санкції проти Талібану. Однак керівництво Талібану було незворушним; їхні стосунки з бен Ладеном були «іноді напруженими», але «основа була глибокою та особистою» [51, р. 125].

Стосовно терористів адміністрація Б. Клінтона вибрав переговорну стратегію. Недооцінюючи міцність зв'язку між бен Ладеном та керівництвом Талібану, Білий дім наполягав на видачі режимом талібів арабського терориста. Таліби у свою чергу сприйняли серпневі бомбардування таборів Аль-Каїди як удар по єдиновірцям і всім «воїнам джихаду». Один із керівників руху С. Абдулла в інтерв'ю «Лос-Анджелес Таймс» висловив загальний настрій талібів: «Америка оголосила нам війну. Ми помстимось».

Як вказує А. Горук, глобальне і близькосхідне стратегічне політичне планування Сполучених Штатів Америки в період адміністрації Б. Клінтона у загальному було добре пристосованим до часу, коли на міжнародній арені виграти можна було мало, втратити ж – досить багато. Американці це

чудово усвідомлювали, чітко даючи зрозуміти своєму президентові, що їм не потрібний ані ізоляціонізм, ані коштовні «хрестові походи» [6, с. 107].

Майже одразу після авіаударів США по об'єктах Аль-Каїди в Афганістані та Судані тема протидії тероризму пішла в тінь індійсько-пакистанського протистояння, ускладненого взаємним випробуванням ядерної зброї в травні 1998 р. США була відкинута лінія на продовження військових ударів по Афганістану, прихильником якої виступав радник по боротьбі з тероризмом при Раді національної безпеки Ремсі Кларк (1998-2003 рр.). Однак наприкінці 1998 р. вперше за час розшуку Усами бен Ладена ЦРУ отримало наказ знищити його [49, р. 43].

У 1998-2001 рр. США приймали на віру твердження Ісламабаду про те, що таліби на території Афганістану не підконтрольні йому. У липні 1999 р. у листі до Конгресу президент Б. Клінтон писав: «Неодноразові спроби прямого тиску на талібів, а також використання ресурсу прикордонних країн, що мають вплив на Талібан, виявилися безуспішними» [41].

Стратегію політико-дипломатичного тиску на режим Талібана було продовжено, і стосовно нього було вжито низку жорстких заходів. У лютому 1999 р. ЦРУ отримало дозвіл відновити контакти з Північним альянсом, а в липні того ж року США наклали арешт на майно Талібану.

15 жовтня 1999 р., тобто через рік після завдання бомбового удару по Афганістану та Судану з боку Аль-Каїди, США виступили ініціаторами першої резолюції РБ ООН про санкції проти Талібану під № 1267. Вашингтон був незадоволений відмовою талібів видати бен Ладена та закрити табори по підготовці терористів, проте не залишав надії на примирення в майбутньому. У заяві Держдепартаменту йшлося: «Міжнародне спільнота надіслала недвозначне послання. Талібану варто зробити вибір між співробітництвом і ізоляцією».

Подібна гнучкість американської політики щодо талібів. багато в чому була обумовлена позицією «найближчого союзника» США у регіоні – Пакистану. У березні 2000 р. У. Клінтон першим з американських

президентів відвідав Ісламабад. На зустрічі йшлося про приєднання Пакистану до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, врегулювання конфлікту з Індією та розвиток пакистанської демократії [42].

До кінця 1990-х років низка аналітиків відзначала початок падіння впливу режиму Талібану в Афганістані. Ряди руху стали залишати пуштуни півдня країни, які не хотіли воювати з Північним альянсом поза територією своїх історичних володінь. Це стало однією з причин провалу весняного наступу Талібану на позиції Північного альянсу в 1999 р.

Послаблення талібів також сприяло відволіканню уваги Пакистану на протистояння з Індією, що особливо гостро відбувалося в 1998-1999 рр. Ворогуючі сторони в Афганістані, включаючи Талібан, за посередництва ООН стали готуватися до скликання у 2000 р. Всеафганської асамблеї (Лойя- Джирга) для обговорення майбутнього країни виходячи з інтересів збереження єдиної держави.

У цих умовах у жовтні 2000 р. відбувся новий теракт Аль-Каїди проти США – у порту м. Аден (Республіка Ємен) був підірваний есмінець ВМС США «Коул» (англ. – USS Cole). Білий дім був сповнений рішучості провести контрудар у відповідь на терористичний акт. США навіть опрацьовували можливість спільної військової операції проти Талібану та Аль-Каїди в Афганістані за участю Росії, Киргизії, Узбекистану та Казахстану. Проте рішення про це не було ухвалено, ймовірно, через небажання У. Клінтона завершувати своє президентство новою війною. Натомість США за участю Росії зробили нову дипломатичну ініціативу проти Талібану, виступивши в грудні 2000 р. у РБ ООН на підтримку резолюції № 1333 щодо нових санкцій. Резолюція наклала ембарго на постачання зброї талібам, проте виключила зі сфери своєї дії Північний альянс [57].

Під час обговорення резолюції критика політики США пролунала з вуст Генсека ООН. У листопаді 2000 р. Кофі Аннан фактично звинуватив Вашингтон у зриві процесу мирного врегулювання в Афганістані,

зазначивши, що у політиці США «відсутня цілісна стратегія». Після ухвалення резолюції № 1333 про санкції проти Талібану рух закрити офіс ООН у Кабулі і вийшов із переговорів про скликання Всеафганської асамблеї.

Прихід республіканської адміністрації Дж. Буша-молодшого (2001-2009 рр.) у Білий дім у січні 2001 р. призвів до нового пом'якшення позиції США стосовно Талібану. На знак заохочення боротьби талібів з виробництвом наркотиків в Афганістані Білий дім організував доставку до Кабулу та Кандагару гуманітарної допомоги загальною вартістю близько 42 млн дол. США. У квітні 2001 р. було здійснено перший з 1998 р. візит американських дипломатів до Афганістану та до таборів біженців у Пакистані [55].

Зростання ентузіазму в Білому домі з приводу Талібану було пов'язане, мабуть, з відродженням очікувань щодо розробки енергетичних родовищ Каспійського басейну та прокладання територією Афганістану нафто- і газопроводу. Ряд провідних співробітників республіканської адміністрації, включаючи президента Дж. Буша-молодшого, віце-президента Р. Чейні, радника з національної безпеки К. Райс, міністра торгівлі Д. Еванса та ін, значну частину життя присвятили енергетичному бізнесу, що вплинуло на їх кругозір і сформувало коло зв'язків у діловому середовищі.

Команда Дж. Буша-молодшого провела перегляд зовнішньої політики У. Клінтона, у тому числі підходів щодо протидії тероризму. Цей перегляд був радикальним за формою, а то й спирався на принцип «все, що завгодно, тільки не Клінтон» (англ. – ABC Policy, “Anything But Clinton”). Проте риси наступності зовнішньополітичного курсу по відношенню до Афганістану все ж залишалися помітними. Коли в червні 2001 р. зберіг свій пост радник по боротьбі з тероризмом при РНБ Р. Кларк, він знову запропонував провести військову кампанію в Афганістані для знищення керівництва Аль-

Каїди та Талібану, але його пропозиції були відкинуті адміністрацією Дж. Буша-молодшого.

У березні 2001 р. дії Талібану засудили більшість країн світу, оскільки він санкціонував знищення монументальних статуй Будди VI ст, вирізьблених на пагорбах над містом Баміян, яке таліби вважали ідолопоклонницьким і таким, що суперечить ісламським нормам [52].

Політика США щодо «примусу талібів до співпраці» знову не приносила відчутних результатів через двозначну позицію Ісламабада. Озброєння продовжувало надходити до талібів з Пакистану в обхід санкцій. У квітні 2001 р. у РБ ООН Росія прийняла спробу накласти санкції на Пакистан, проте США заблокували проект резолюції, пояснюючи це союзницькими відносинами з пакистанським режимом.

Водночас США посилили власний дипломатичний тиск на Пакистан та талібів. 18 червня 2001 р. К. Райс обговорила становище в Афганістані з міністром закордонних справ Пакистану А. Саттаром, а у липні представники Держдепартаменту через колишнього міністра закордонних справ Пакистану Н. Наїка донесли до відома режиму талібів інформацію про можливість завдання по Афганістану ракетного удару у разі відмови від співпраці.

У 2001 р. Держдепартаментом також було проведено серію переговорів з представниками Талібану в Пакистані. Остання зустріч із цієї серії відбулася в Ісламабаді у серпні 2001 р., за п'ять тижнів до всієї відомої серії терактів 11 вересня.

Таким чином, упродовж другої половини 1990-х рр. політика США в Афганістані не ґрунтувалася на значних національних інтересах. Енергетичні проекти американського бізнесу та боротьба з Аль-Каїдою фіксували увагу Президентської адміністрації У. Клінтона на ситуації в Афганістані лише на нетривалий час. На більшу увагу незмінно заслуговували питання відносин з Пакистаном та індійсько-пакистанське протистояння, конфлікт США з Іраном, посилення незалежності

центральноазіатських республік від Росії. Нездатність США усвідомити, що Афганістан став сполучною ланкою вказаних проблем, завадила Вашингтону виробити цільну стратегію щодо ситуації в країнах Центральної Азії та Близького Сходу.

Події 11 вересня 2001 р. призвели до радикального та швидкоплинного перегляду політики США в Афганістані. Попередній дипломатичний та військовий досвід роботи в країні було відкинуто як застарілий. В основу нової доктрини «війни з терором» було покладено ідею «демократизації», наповненої концепцією «зміни режимів». Насправді нова доктрина ще меншою мірою задовольняла вимогам реального життя в Афганістані і була згубною для інтересів США в довгостроковій перспективі.

РОЗДІЛ 2

РОКИ АМЕРИКАНСЬКОЇ ІНТЕРВЕНЦІЇ

Події 11 вересня 2001 року серйозно вплинули на процес розробки і здійснення американської близькосхідної політики. Вперше за багато років особливий і в значній мірі самостійний напрямок в ній зайняла афганська проблематика, яка швидко набула нові горизонталі та вертикалі вимірювання, охопивши в тій чи іншій мірі практично-політичну, науково-аналітичну, освітню та інші сфери життя американського суспільства.

Основним політичним кроком, котрий було здійснено колишнім президентом США Дж. Бушем-молодшим, стало оголошення війни міжнародному тероризму в особі Аль-Каїди на чолі з Усамою бен Ладеном і режиму талібів в Афганістані, територія якого до того моменту стала основною базою міжнародного тероризму, де під крилом радикального ісламського руху Талібан знайшли свій притулок радикальні ісламістські бойовики [3, с. 79].

Трагічні події вересня 2001 р. позначили переломний момент у політиці США щодо ситуації в Афганістані. Різкому перегляду зазнали відносини з Талібаном, у новому світлі було розглянуто взаємозв'язок радикального руху та Пакистану. На зустрічі заступника держсекретаря Річарда Армітіджа з головою розвідувальної служби Пакистану М. Ахмедом у Вашингтоні Р. Армітідж в ультимативній формі вимагав від Пакистану припинити підтримку Талібану та надати США сприяння у боротьбі з ним. Коли М. Ахмед спробував пояснити мотиви пакистанської політики в Афганістані і почав розповідати історію відносин двох країн, Р. Армітідж обірвав його різким ультиматумом: «Історія починається сьогодні. Ви з нами чи ні?» [35].

12 вересня 2001 р. Рада Безпеки ООН ухвалила резолюцію № 1368, де висловила готовність вжити «всі необхідні заходи» у відповідь на дії терористів. У резолюції підтверджувалося право країн та їх союзів на

колективний та індивідуальний самозахист. Цей пункт був включений з приводу рішення НАТО, засідання якого відбулося того ж дня, про перше в історії блоку застосування статті № 5 свого статуту про колективну оборону. 28 вересня 2001 р. вийшла нова резолюція РБ ООН № 1373, що стосувалася невійськових методів боротьби з тероризмом. Країни світу закликали до припинення фінансової, транспортної та іншої підтримки тероризму.

Починаючи з осені 2001 р., Афганістан знову став об'єктом глобального суперництва у сфері безпеки, в основі якого лежала необхідність боротьби з новим злом – міжнародним тероризмом, одним із представників якого став рух Талібан. Кожна з великих держав регіону, а також багато держав за його межами, поставили перед собою безліч завдань у сфері безпеки, деякі з яких безпосередньо були пов'язані з протидією терористичним угрупованням та гравцям, що діють на території Афганістану та сусідніх країнах.

20 вересня 2001 р. на спільному засіданні палат Конгресу президент Дж. Буш-молодший виступив із промовою під назвою «Свобода і страх вступили у війну». Він заявив: «Метою терористів є переділ світу та нав'язування своїх радикальних вірувань усім людям... Вони вбивають не просто щоб перервати життя, вони вбивають, щоб зруйнувати весь наш спосіб життя... Але саме ми визначатимемо нашу епоху, а не вона нас... Свобода та страх вступили у війну. Просування свободи – це велике досягнення нашого часу і велика надія всіх часів – відтепер залежить від нас.

Американці повинні знати, що на нас чекає не одна битва, а тривала кампанія, якої не було ще в нашій історії. Вона буде включати завдання ефективних ударів, які можна буде побачити по телевізору, і таємні операції, які, навіть успішними, залишаться секретними. Ми позбавимо терористів фінансів, нацькуємо їх один на одного, змусимо перебігати з місця на місце доти, доки їм уже не буде куди бігти. Ми «виставимо рахунок» тим державам, які надають допомогу або надають притулок терористам» [38].

Для успішного здійснення кампанії в Афганістані Сполученим Штатам було потрібне пряме сприяння держав Перської затоки та прикордонних з Афганістаном країн. США прагнули використати потенціал як міжнародних організацій та союзів, так і окремих держав, у тому числі тих, які раніше рідко солідаризувалися зі Сполученими Штатами. Першочерговими питаннями в цьому зв'язку були отримання прав прольоту на шляху проходження американської авіації на Середній Схід, прав базування в регіоні і, в деяких випадках, пряма військова допомога.

7 жовтня 2001 р. президент США Джордж Буш-молодший (2001-2009 рр.) санкціонував нанесення повітряних ударів по столиці Афганістану Кабулу і ряду інших міст. Почалася військова операція «Непохитна свобода» (або «Незламна свобода») (англ. – «Enduring Freedom»), в якій найактивнішу участь узяв найближчий союзник США – Великобританія.

Операція «Непохитна свобода» являла собою кампанію із завдання авіаударів по Аль-Каїді та Талібану у таких містах як Кандагар, Кабул і Джелалабад, яка тривала п'ять днів.

Але кінець жовтня 2001 р. не давав приводу для оптимізму щодо майбутнього афганської кампанії, яку в Пентагоні називали «війною нового типу». Справа в тому, що в оперативному плані операції «Непохитна свобода» сухопутним військам відводилася незначна роль, тоді як ключове значення надавалося інтенсивним бомбардуванням. Останні у випадку Афганістану давали незначний ефект. На додаток до цього Північний альянс поводився пасивно [43, р. 128].

Введення в дію Радою НАТО статті 5 Вашингтонського договору дозволило США розпочати переговори про залучення до війни ресурсів країн альянсу. Однак на ранньому етапі військової кампанії Сполучені Штати неохоче приймали військову допомогу НАТО. Безпосередньо у військових діях брали участь тільки збройні сили США та Великобританії, тоді як спрямовані в район Перської затоки військові кораблі та підрозділи

підтримки інших членів НАТО (Франції, Німеччини, Канади, Туреччини та ін.) відігравали допоміжну роль.

Перелом у військових діях в Афганістані відбувся тільки на початку листопада 2001 р., який у Білому домі сприйняли як несподіванку. Успішні дії узбецьких загонів Абдул-Рашида Дустума призвели 9 листопада до заняття м Мазарі-Шаріф на півночі Афганістану у провінції Балх.

Потім були дії сухопутних військ, і за допомогою сил НАТО Сполучені Штати швидко захопили інші опорні пункти талібів вже до середини листопада 2001 р., включаючи столицю Кабул. 6 грудня впало місто Кандагар, ідеологічний центр талібів, що ознаменувало офіційний кінець правління талібів в Афганістані і змусило Аль-Каїду та її лідера Усаму бен Ладена втекти з країни [26, с. 57].

Якщо американці та британці в основному займалися нанесенням повітряних авіаударів по головних містах Афганістану і опорним базам талібів, то в наземній операції найважливішу роль зіграв «Північний альянс» на чолі з Ахмадом Шахом Масудом (1953-2001 рр.). Військова операція США і Великобританії, що тривала два з половиною місяці увінчалася успіхом – рух Талібан було відсторонено від влади і він практично втратив свою боєздатність.

Отже, політичний устрій тогочасного Афганістану почав формуватися після повалення у 2001 р. режиму талібів, які у 1996-2001 рр. контролювали до 90 % афганської території. Це відбулося в результаті прямого втручання в афганський конфлікт на боці Північного альянсу (об'єднання збройних угруповань, які протидіяли талібам і склалися переважно з непуштунських етносів Афганістану) міжнародного співтовариства в особі Міжнародних сил сприяння безпеці (МССБ) згідно резолюції Ради безпеки ООН № 1386.

Наступним кроком тогочасної близькосхідної стратегії американської адміністрації стало будівництво «демократичного» Афганістану під її пильним керівництвом. При цьому ООН, як головна міжнародна структура,

безумовно, не могла залишатися осторонь від афганської проблеми. Під її егідою на початку грудня 2001 р. у м. Бонн (Федеративна Республіка Німеччина) відбулася перша історична конференція по Афганістану, за підсумками якої країна отримала тимчасову політичну адміністрацію на чолі з афганським державним діячем Хамідом Карзаєм (1957 р.н.), який пізніше був Президентом країни впродовж 2002-2014 років [3, с. 79].

Наступним рішенням щодо Афганістану стало створення Міжнародних сил сприяння безпеці (МССБ) (англ. – International Security Assistance Force, ISAF) відповідно до резолюції Ради Безпеки ООН №1386 (від 20 грудня 2001 р.). Перший мандат МССБ був строком на шість місяців. Потім він регулярно продовжувався аж поки американці не залишили країну разом зі своїми союзниками. Всього ж по Афганістану Організація Об'єднаних Націй прийняла дванадцять резолюцій щодо тих чи інших питань зовнішньо- та внутрішньополітичного розвитку [8].

Перший рік після падіння режиму талібів пройшов в Афганістані спокійно. Єдиною помітною військовою подією став бій в долині Шахи-Кот (район Гардеза), куди сили талібів відступили з Кабула і Тора-Бори. У березні 2002 року війська міжнародної коаліції провели в долині операцію «Анаконда». Опір талібів виявився набагато сильнішим, ніж очікувалося, і операція переросла в найбільший бій з початку війни.

Замислом операції передбачалося нанесення випереджувального удару, знищення угруповання противника до того, як воно відновить активність, для чого блокувати до-лину силами 187-го парашутного полку «Раккасани» 101-ї повітряно-десантної дивізії і 1/87 полку 10-ї гірсько-піхотної дивізії армії США. Знищення угруповання противника передбачалося здійснити за класичним варіантом тактики «молота та ковадла», тобто шляхом раптової атаки з різних сторін з одночасним блокуванням шляхів втечі бойовиків Талібану на схід до Пакистану [47, с. 47].

У 2002 р. в адміністрації Дж. Буша-молодшого переважало припущення, що військовий конфлікт скінчився. Високопосадовці США почали розглядати свої найближчі завдання з постконфліктного відновлення. Проте встановлення графіка реконструкції Афганістану спочатку вимагало від них визнання того, що належна реконструкція взагалі була метою. Дж. Буш-молодший проводив кампанію проти участі США у діяльності з державного будівництва та виступав проти збройних гуманітарних акцій, які раніше застосовувала адміністрація Б. Клінтона.

Нарощування потенціалу афганських громадських інституцій також не було забезпечене достатніми ресурсами. За словами колишнього спеціального посланця США в Афганістані Дж. Доббінса, «коли було сформовано новий афганський уряд, прибули міністри, які були обрані на Боннській конференції (2001 р.), і те, що вони отримали від ООН, було одним супутниковим телефоном та одним автомобілем» [5, с. 20]. Однак, незважаючи на низький рівень фінансування, на Агентство США з міжнародного розвитку (англ. – United States Agency for International Development, скор. – USAID) чинився величезний тиск, щоб продемонструвати прогрес Конгресу США.

Згідно з висновком, підготовленим американською військовою розвідкою, відповідальною за стан боєготовності афганської національної армії, американські війська мали піти з Афганістану до 2004 р. Одна з причин – не було достатньо часу чи інтересу для розширення впливу за межі столиці Кабула. Тим часом, програма навчання афганських правоохоронців під керівництвом ФРН, яка була розпочата в 2002 р., просувалася досить повільно. Це призвело до того, що забезпеченням безпеки поза межею Кабулом займалися невідготовлені офіцери, пов'язані з місцевими ополченцями. Постійне відчуття неминучого відходу американців зменшувало здатність офіційних осіб США планувати відновлення на довгострокову перспективу.

Зумівши уникнути зіткнень з військами міжнародної коаліції після операції «Анаконда», Талібан почав поступово відновлювати сили. Як і озброєна опозиція, що воювала проти радянських військ в 1980-х роках, таліби використовували «племінну зону» на афгано-пакистанському кордоні в якості своєї тилової бази. 2003-2005 роки ознаменувались веденням партизанської війни проти військ Коаліції та США [61, р. 3].

Отже, до 2003 р. Талібан в основному оговтався від завданої поразки і приступив до запеклої збройної боротьби проти сил міжнародної коаліції та урядових військ. Талібан вдалося закріпитися на півдні країни, а також у сусідньому Пакистані, звідки вони регулярно завдавали ударів по збройним силам супротивника. У 2006 р. Талібан проголосив створення нової держави – «Ісламського емірату Вазірістан», розташованого на території Пакистану, яка здавна слабо контролювалася Ісламабадом. Це квазідержавне утворення стало надійним оплотом талібів, які таким чином зуміли зміцнити свої позиції та заявити про себе як про політичну силу, з якою регіональним та світовим гравцям доводиться рахуватися.

Таким чином перед нами постає питання, які саме цілі переслідували США в Афганістані і чому саме ця країна стала центром удару по міжнародному тероризму? Деякі аналітики вважають, що контроль над Афганістаном є дуже вигідним для США в геополітичному плані. Геополітичне положення Афганістану дозволяє впливати на ситуацію в Сінцзян-Уйгурському автономному районі Китаю, на обстановку в центральноазійських державах, на політику Ірану та Індії. Також існує думка, що Афганістан – це частина плацдарму, який США створює в регіоні Каспійського моря проти Росії.

Криза в Афганістані, як і раніше, залишалася однією з найважливіших проблем міжнародної політики у 2001-2007 рр. Результатом антитерористичної кампанії США стали нова активізація терористичних, екстремістських угруповань, організованої злочинності, контрабанди зброї, значний ріст виробництва наркотиків, нелегальної міграції та інших загроз

безпеки як для самого Афганістану, так і для всіх країн євразійського континенту.

Зростаючий вплив Талібану, слабкий центральний уряд, охоплений корупцією, і все більш неорганізовані багатосторонні зусилля по відновленню спонукали адміністрацію Дж. Буша-молодшого переглянути своє початкове неприйняття більш помітної ролі США. Як пізніше згадував президент Дж. Буш-молодший, «багатосторонній підхід до відновлення, який вітала більшість членів міжнародного співтовариства, зазнав невдачі». Зробивши висновок, що: «Америка мала взяти він більше відповідальності» [20, с. 92].

Довгостроковість війни в Афганістані почала втрачати підтримку з боку світової громади загалом та безпосередньо самих американців, що спонукало в 2008 р. до обрання на чергових президентських виборах на посаду голови США демократа за своїми політичними вподобаннями Барака Обами. Після інавгурації президента Б. Обами у січні 2009 р. Білий дім провів стратегічний аналіз своїх зусиль в Афганістані. Барак Обама був сповнений рішучості приділяти пріоритетну увагу підтримці Афганістану, де напади талібів та відсутність безпеки в країні виходили з-під контролю. Барак Обама особисто брав участь у розробці не лише нової стратегії, а й нових та остаточних термінів для реалізації нового підходу.

Коли Б. Обама вперше балотувався в президенти США в 2008 р., він відновив американську стратегію боротьби з тероризмом в Афганістані як основу своєї зовнішньої політики, стверджуючи, що Дж. Буш-молодший зневажив таким важливим театром дій, зосередившись на Іраку. Протягом декількох тижнів після вступу в Білий дім, Б. Обама санкціонував збільшення чисельності американських солдат в Афганістані до 20 тис. осіб. Завдання, що проголосив президент, полягало в тому, щоб за допомогою нових американських зусиль проти талібів «нейтралізувати, ліквідувати й перемогти Аль-Каїду на території, де й розташовувалися бази цього угруповання [14, с. 133-134].

Зовнішньополітична концепція Б. Обама передбачала активне використання «м'якої сили», дипломатії й компромісу та вказує на закінчення політики неоконсерватизму, що базувалася на експорті демократії та веденні безкомпромісної боротьби проти опонентів США у світі. Якщо політика його попередника була заснована на протистоянні, то Б. Обама робить акцент на пошуку спільного та посиленні взаєморозуміння. Таким чином, дії нової американської адміністрації спрямовані на своєрідне «перезавантаження» відносин Сполучених Штатів із багатьма країнами, зокрема, і з мусульманським світом [3, с. 81].

З метою переломити ситуацію в березні 2009 р. Б. Обама оприлюднив нову стратегію дій США в Афганістані і Пакистані під назвою «АфПак» (англ. – AfPak), яка стала поєднанням контр-терористичної діяльності з амбітним завданням національного будівництва в обох країнах. Фундаментальною метою американської політики в Пакистані і Афганістані стала нейтралізація місцевих збройних угруповань, що надають притулок для міжнародних терористів, а також здійснення ефективної антитерористичної і антиповстанської діяльності шляхом використання широкого спектру тактичних заходів – від зміцнення регіональних сил безпеки до нарощування дипломатичних зусиль та міжнародної співпраці. Новий план став результатом перегляду політики і тривалих консультацій з представниками урядів Афганістану і Пакистану та з союзниками США, війська яких входили в Міжнародні сили сприяння безпеці за участю 41 країни під керівництвом НАТО [3, с. 81].

Поява терміна «АфПак» стала наслідком розвитку цього процесу. Його автором вважається видатний американський дипломат Річард Холбрук. Навесні 2009 р. термін «АфПак» став використовуватися в американській аналітиці для характеристики військових дій на території Афганістану та Пакистану. Такий підхід викликав, однак, невдоволення в Ісламабаді та Делі, що підтверджує вплив афганської проблеми на

регіональне пакистансько-індійське протистояння, та як результат – на безпеку у регіоні [8, с. 53].

24 січня 2009 р. про неприйняття терміну «АфПак» заявив уряд Індії. Оскільки Делі не визнає Пакистан у його сучасних кордонах, стверджуючи, що частина штату Джамму та Кашмір окуповані Ісламабадом, застосування поняття «АфПак» означає, на думку індійської сторони, непряме визнання США та Афганістаном сучасних кордонів Пакистану. У червні 2009 р. з критикою поняття «АфПак» виступив колишній президент Пакистану Первез Мушарраф.

Спільний виступ двох супротивників спонукав США скорегувати свою позицію. 21 січня 2010 р. Р. Холбрук заявив про відмову адміністрації Б. Обама від використання терміну «АфПак», але вона не викреслила важливість пакистансько-афганського регіону для зовнішньої політики США.

1 грудня 2009 року Президент США Б. Обама, виступаючи у військовій академії Вест-Пойнт, заявив про початок нової американської стратегії в Афганістані. Основою стратегії є три елемента:

- 1) військова – створення умов для передачі влади;
- 2) цивільна – допомога афганському уряду в переговорному процесі з поміркованими талібами;
- 3) співробітництво з Пакистаном для досягнення максимального результату [48, с. 245].

У грудні 2009 р. було озвучено рішення Б. Обама, яке полягало у військовій ескалації при встановленні чітких її меж. Насамперед, він санкціонував відправлення ще одного військового контингенту, що складався з 33 тис. американських солдатів, в Афганістан. Діючи таким чином, він мав намір заспокоїти скептиків, одночасно оголосивши липень 2011 р. початком повернення американських військ, можливість якого буде розглядатися з урахуванням обстановки на місцях. Помилка цього підходу полягала у тому, що Талібан міг собі дозволити спокійно перечекати

присутність американських військ, раз таліби заздалегідь знали дату їхнього виходу.

Як вказує О. Курандо, стратегія боротьби з тероризмом Б. Обама була націлена на грандіозні геостратегічні ініціативи. А його політичне бажання полягало в тому, щоб завершити війну в Афганістані й при цьому не виглядати противником цієї війни. Головним же було послання про те, що «епоха 9/1»¹ закінчилась. Це дало можливість розглянути зовнішньополітичну стратегію США під керівництвом Барака Обама у руслі давньої американської політичної традиції поділяти стратегії на кілька основних моделей: «скорочення», «стримування», «відкату», «причетності», «замирення», «віддаленого балансування» та «невтручання» [14, с. 24-25].

Витрати США в період з 2009 до 2010 рр. зросли більш ніж на 50 %. До 2010 р. витрати на реконструкцію були еквівалентні більш ніж 100 % ВВП Афганістану, або більш ніж удвічі перевищували можливу максимальну здатність країни до освоєння. За короткий термін адміністрація Б. Обама вимагала прогресу від афганської національної армії, що призвело до того, що американські інструктори та радники заповнили критичні прогалини в афганському військовому потенціалі.

У листопаді 2010 р. президент Б. Обама оголосив про дату виведення бойових сил США у 2014 р. та передачу відповідальності за безпеку афганським силам, яка мала розпочатися у 2011 р. Офіційні особи США та союзники прагнули перемогти талібів, розширити вплив уряду та здійснити перехід відповідно за графіком. Графік переходу змусив війська США та коаліції, а також цивільні установи приділяти пріоритетну увагу районам із низьким рівнем безпеки. Американські та афганські військові вживали заходів, очищаючи район від повстанців та швидко ініціюючи програму стабілізації, потім переходили до наступної операції з очищення нового району. Не дивно, що наслідки цих поспішних та поверхневих втручань рідко тривали довше, ніж присутність коаліційних сил. Майже відразу ж, як

тільки афганські та американські війська йшли зі звільненого району, таліби знову брали під свій контроль територію.

22 червня 2011 р. Б. Обама оголосив про початок виводу американських військ з Афганістану. Заявляючи, що «хвиля війни відходить», він уточнив, що під кінець року Сполучені Штати виведуть 10 000 військовослужбовців, а ще 23 000 солдатів до вересня 2012 р. Швидкість і масштаби запланованого виводу військ важко виправдати у військовому відношенні. Якщо американські сили в Афганістані мали життєво важливе значення для зусиль США по боротьбі з тероризмом, як неодноразово говорив президент, то був вагомий аргумент проти виводу цих сил у такій великій кількості в середині бойового сезону 2012 р.

Початково війна Америки в Афганістані була сильно підтримана більшістю республіканців, але вже впродовж 2009-2010 рр. втратила підтримку, оскільки консерватори з народу та їхні представники в Конгресі США вважали афганський уряд Хаміда Карзая марнотратним, корумпованим і невдячним за підтримку США.

Однак рішучість Сполучених Штатів відступити зіштовхнулася із реаліями на місцях. Талібан залишався стійким, до того він розпочав повстанський рух після скорочення збройних сил США та коаліції [23, с. 60].

При Б. Обамі демократи по всій країні внутрішньо були розділені по центральних питаннях зовнішньої політики США відносно застосування сили. У травневому опитуванні дослідницького центру П'ю (англ. – Pew Research Center) 2011 р., наприклад, більшість демократів хотіли «якомога швидше видалити війська» з Афганістану; менше половини воліли тримати там війська, поки ситуація не стабілізувалася. Що стосується військових витрат, опитування американського інституту суспільно думки Геллапа (англ. – Gallup) в лютому 2013 р. показало, що 51 % демократів уважали, що Сполучені Штати Америки, як і раніше, занадто багато витрачають на

національну оборону; тільки 12 % вважали, що це занадто мало, при цьому що останні 35 % вважали існуючий рівень правильним [14, с. 78].

Можна навести кілька рамкових міждержавних американо-афганських угод щодо поглиблення та розширення партнерських відносин за 2012-2014 роки.

Так, варто звернути увагу, зокрема, на угоду між США та Афганістаном про стратегічне партнерство, що була укладена у 2012 р. Дана угода про довгострокове стратегічне партнерство між Афганістаном і Сполученими Штатами була розрахована на термін не менше 10 років, вона заклала основу для майбутньої ролі США в Афганістані, включаючи надання допомоги та консультування з питань управління, а також охоплює галузі соціально-економічного розвитку, інституційного будівництва, регіональної співпраці та безпеки. Частиною угоди стала допомога США у підтримці афганського економічного розвитку, програм охорони здоров'я, освіти та соціальних ініціатив [1].

Станом на 2012 р. уряд в Афганістані був слабким і страждав від широко поширеної корупції. Етнічна та племінна прихильність і патронаж формували афганський парламент та політичні партії. Головні цілі домінуючих політичних партій полягали в тому, щоб забезпечити владу та доступ до ресурсів для своїх мереж патронажу та лідерів, які часто були еквівалентними колишнім воєначальникам.

Влада центрального уряду зосереджувалася у виконавчій гілці влади на чолі з президентом Хамідом Карзаєм, який домінував та маніпулював судовою та законодавчою гілками влади. Незважаючи на широкі повноваження виконавчої влади, Афганістан не мав військового та адміністративного контролю над провінціями та округами. По суті, воєначальники та місцеві командири мали реальну владу на субнаціональному рівні.

До кінця 2014 року Міжнародні сили сприяння безпеці (англ. – International Security Assistance Force, скор. – ISAF) мали бути виведені з

Афганістану, згідно графіку. Після перехідного періоду, який почався з 2012 р., повна відповідальність за безпеку була передана Афганським національним силам безпеки (англ. – Afghan National Security Forces, скор. – ANSF) [53, р. 5].

На цьому зміні у форматі двосторонніх контактів не завершилися. Важливим став 2014 рік. По-перше, виведення спільного військового контингенту НАТО та США із афганської території. По-друге, вибори в Афганістані (обрання президентом Ашрафа Гані). Хоча і не можна стверджувати, що пакистансько-афганські відносини стали як ніколи стабільними, але візит А. Гані до Пакистану у 2015 р. підкреслив готовність афганської сторони до співпраці зі своїм сусідом.

Вагомим етапом у двосторонній американо-афганській співпраці стала імплементація наступної угоди між державами – Угоди між США та Афганістаном про стратегічне партнерство, яка була підписана у 2014 р. Угода передбачала можливість присутності американських військ в Афганістані і після 2014 р. з метою підготовки афганських сил та завдання ударів по залишках Аль-Каїди, а також зобов'язувала Сполучені Штати Америки та Афганістан розпочати переговори щодо двосторонньої угоди про безпеку, яка повинна була замінити попередню угоду. Сполучені Штати також оголосили Афганістан «головним союзником, який не є членом НАТО», щоб забезпечити довгострокову основу для співпраці в галузі безпеки та оборони на майбутнє.

У березні 2014 р. генерал Дж. Данфорд попередив Комітет Сенату збройних сил, що після виведення коаліційних військ «афганські сили безпеки почнуть погіршуватися». Американський генерал додав, що «єдина дискусія стосується темпів цього погіршення».

Інавгурований у вересні 2014 р. за результатами демократичних виборів новий президент Афганістану Ашраф Гані Ахмадзай традиційно сприймався як «технократ». Він закінчив Колумбійський університет і навчався у бізнес-школах Гарварда і Стенфорда, протягом одинадцяти

років працював співробітником Світового банку і мав контакти з міжнародною елітою [43, р. 201].

Проте, для афганської дійсності важливішим було те, що, А. Гані – пуштун, представник племені ахмадзай, яке входить до складу племінного об'єднання дуррані – одного з двох основних пуштунських племінних об'єднань. Ахмадзаї очолюють «Велику раду кучі» – кочовиків країни, які представлені не тільки пуштунами, а й белуджами, туркменами, іншими. А. Гані активно спирався у своїй діяльності на кочовий сегмент афганського суспільства, що складається з різних етносів. Так, до команди президента ще на етапі передвиборчої кампанії долучилися авторитетний серед узбеків і туркменів генерал Абдул Решид Дустум, таджик Ахмад Зія Масуд – брат національного героя Афганістану Ахмад Шаха Масуда, авторитетний представник хазарейської громади Сарвар Даниш [19, с. 241].

У 2015 р. президент Б. Обама був змушений ще двічі змінювати терміни виведення військових контингентів після обговорень з афганським урядом та співробітниками національної безпеки. У березні 2015 р. він оголосив, що Сполучені Штати збережуть свою чисельність у 9800 військовослужбовців до кінця 2015 р. та обмежаться лише охороною посольства в Кабулі до кінця 2016 р. Згодом, у жовтні 2015 р., Б. Обама оголосив, що Сполучені Штати припинять виведення своїх військ з Афганістану, збережуть нинішні сили у 9800 військовослужбовців на місці протягом більшої частини 2016 р. [25, с. 23].

Мета Б. Обами полягала в тому, щоб досягти достатнього рівня стабільності афганського уряду і підвищити професійний рівень його сил безпеки, аби в подальшому вони самі могли вести війну, а США і НАТО змогли залишити Афганістан [29 с. 173].

Після початку виведення військових місій НАТО та США з Афганістану у 2014 р. рух Талібан прагнув створити новий імідж усередині країни та в очах світової спільноти. Дедалі активніше стали звучати заяви про те, що політичне крило («політичний офіс», розташований у Катарі)

руху переслідує мирні цілі. Влітку 2018 р. таліби оголосили про короткострокове перемир'я з демократичною владою на час релігійного свята Ураза-байрам [46].

Функції захисту і забезпечення безпеки громадян покладені на Афганську національну армію (скор. – АНА) і поліцію. Збройні сили Афганістану були відновлені у 2002 р. на базі військових формувань Північного альянсу і комплектувалися на основі контракту. На початок 2015 р. чисельність армійських підрозділів становила 178 тис. осіб, а поліції – 150 тис. Але і чисельність, і боєздатність афганської армії в умовах збройного протистояння була недостатньою для підтримки порядку в країні. Послаблювала їхню ефективність низький рівень письменності військових, брак технічного забезпечення та низька мотивація. Адаже більшість солдат і офіцерів йшли до лав збройних сил і поліції через фінансові причини. Їхня зарплатня в умовах Афганістану вважалася досить пристойним заробітком. Однак, гострими проблемами афганської урядової армії залишалися слабка дисципліна та міжетнічні суперечності [19, с. 236].

Підсумовуючи політичний розвиток Афганістану, як зазначає К. Дорманді, країна впродовж 2005-2017 рр. продовжувала поєднувати в собі різні елементи суспільства: від реформаторів і технократів до племінних та етнічних можновладців, які постійно змагалися за владу і вплив. Серед позитивних змін, які відбулися за ці роки під впливом США відносяться такі: інфраструктура; економічні досягнення; соціальні мережі та свобода слова; доступ до таких послуг, як охорона здоров'я та освіта, в тому числі для жінок і дівчат. Внутрішня політика Афганістану поступово демократизувалася. Вибори, хоч і були недосконалі та обмежені, стали засобом передачі влади та повноважень, що було дуже далеко від ситуації 10, 20 чи 30 років тому та виступало тоді джерелом оптимізму щодо майбутнього країни [44, р. 8].

Спроба дипломатичного врегулювання проблеми талібів не принесла фактично жодних результатів. Протягом другого президентського строку Б.

Обами, питання полягало в збереженні прихильності Афганістану. Сполучені Штати вклали багато ресурсів у цю державу протягом десятиліття й навіть більше у відповідь на терористичні атаки 9 вересня 2001 р. Основним призначенням цих вкладень, як чітко сформулювали власне Барак Обама й Джордж Буш-молодший, було запобігання використанню території Афганістану як основної бази Аль-Каїди для розгортання там терористичної діяльності проти США та їхніх союзників. Боротьба американців в Афганістані, наскільки б вона не була непопулярною в американському суспільстві, сприяла досягненню цієї мети.

Отже, зовнішньополітичні стратегії Сполучених Штатів в Афганістані в період правління президентів Джорджа Буша-молодшого (2001-2009 рр.), Барака Обами (2009-2017 рр.) послідовно зосередили свою увагу на перемозі над Аль-Каїдою та недопущенні перетворення Афганістану на безпечний притулок для терористів. У той час як США досягли своєї життєво важливої мети знищення Аль-Каїди та послаблення її здатності використовувати Афганістан як безпечний притулок для повторного нападу на Сполучені Штати, Талібан та інші терористичні угруповання згодом відновили свої сили та продовжували становити загрозу інтересам США.

Зважаючи на ці загрози, зовнішня політика США була зосереджена на проведенні контртерористичних та протиповстанських місій, інвестуванні у політичні реформи та економічний розвиток, щоб виконати свою місію в Афганістані з урахуванням інтересів США.

РОЗДІЛ 3

ВИВЕДЕННЯ ВІЙСЬК ТА ЙОГО ПОЛІТИЧНІ НАСЛІДКИ

На початку свого правління (2017 р.) республіканська адміністрація президента Д. Трампа якихось проривних ідей врегулювання афганської кризи не запропонувала. Однак деякі зміни в афганській політиці Вашингтону все ж відбулися, насамперед, під впливом поглядів представників військових кіл, які домінували над підходами прихильників політико-дипломатичних рішень.

Адміністрація республіканців озвучила вже здійснюваний на практиці підхід, який ставив на чільне місце не стільки звільнення з Афганістану, скільки розгром антиурядових сил і позбавлення їх сховищ без прив'язки до якогось певного терміну. Для Вашингтону також зберегло актуальність завдання не допустити влучення пакистанської ядерної зброї до рук терористів. У представленій 2017 р. адміністрацією Д. Трампа зовнішньополітичній стратегії процес політичного врегулювання відкладався до досягнення військово-стратегічної переваги, а питання надання економічної допомоги Афганістану пропонувалося делегувати Індії, роль якої в афганському врегулюванні до цього була лише обмеженою.

До 2017 р. президент Д. Трамп був схильний уникати висловлень про скорочення контингенту, що ґрунтувалися на термінах. У своїй промові щодо стратегії Афганістану в серпні 2017 р. він заявив, що «відтепер наша стратегія будуватиметься, виходячи з умов на місцях, а не з довільних графіків» [9, с. 149].

У грудні 2017 р. президент США Д. Трамп оприлюднив Стратегію національної безпеки США. Щодо Центральної Азії акцент був зроблений на боротьбі з терористичною загрозою та нейтралізації будь-якого можливого домінування в регіоні. На думку американського експерта К. Капчана, президент США Д. Трамп «приділяє пріоритетну увагу боротьбі з

тероризмом. лише як питання державної важливості, а й як основу для забезпечення своєї власної підтримки та як головного фокусу політики в області зовнішньої та національної безпеки». У Стратегії наголошувалося, що США сприятимуть економічній інтеграції Центральної та Південної Азії, процвітанню та зміцненню економічних зв'язків у регіоні, а також взаємодіятимуть з державами регіону, з метою заручитися їх підтримкою в американській контртерористичній діяльності [64, р. 70].

У рамках цієї нової стратегії адміністрація Д. Трампа уповноважила Спеціального представника США з примирення в Афганістані – американського дипломата афганського походження Залмана Халілзада розпочати прямі переговори з Талібаном. Таліби прагнули замінити афганський уряд, який вони розглядали як незаконний. Протягом багатьох років таліби наполягали на створенні емірату, режиму, керованого одним лідером, обраним на основі його ісламських повноважень, із суворим дотриманням ісламського права в інтерпретації асоційованих релігійних учених.

За даними відкритих джерел, урядові сили з кожним роком втрачали контроль над дедалі більшою територією Афганістану. На лютий 2017 р. афганський уряд втратив контроль над 40 % території країни з населенням понад 11 млн. чол., поступившись 12 % територій за період спостережень [59, р. 88]. Ці дані врешті-решт перестали публікуватися. Незважаючи на безпрецедентні для Афганістану масштаби зовнішньої допомоги його розвитку, соціально-економічні умови в країні залишалися одними з найгірших у світі, що, у свою чергу, створювало поживний ґрунт радикалізації та вербування нових бойовиків і, відповідно, дестабілізації внутрішньої ситуації.

Взимку 2019 р. в Катарі проходив черговий раунд переговорів між США і Талібаном. Сполучені Штати заявляли, що погодяться вивести свої бойові частини з ІРА, тільки якщо Талібан почне переговори з афганським урядом і погодиться на тривалий період припинення вогню. При цьому,

представник США з питань Афганістану З. Халілзад підкреслив, що американці будуть підходити до досягнення домовленостей за принципом «нічого не вирішено до тих пір, поки все не вирішено». У свою чергу, Талібан наполягав, поки не вирішено питання про виведення іноземних військ з Афганістану, неможливий прогрес у розгляді інших проблем [DURAN].

Деякі експерти охарактеризували зустрічі між США і Талібаном у переважній більшості як «переговори заради переговорів». З доповіді дослідницької служби Конгресу США можна зробити висновок, що контакти американців з талібами носили конфіденційний характер і не були офіційно підтвержені американською стороною. Проте, адміністрація Д. Трампа, з огляду на передвиборчу кампанію, перейшла від конфіденційних контактів до офіційних переговорів.

За підрахунками П. Балоба, в Афганістані з 2001 по 2019 рік майже чотири п'ятих усіх терористичних атак були успішними операціями, загальний показник успішності операцій становить 87,6 %. Ісламський рух Талібан може претендувати на більшість успішних атак – це майже дві третини успішних дій або 63,3 %. Однак рух Талібан також не є одноосібним виконавцем у цьому випадку, місцева філія організації «Ісламська держава» узурпує 2,5 % успішних атак. Можливо, зазначає П. Балоб, що іншу терористичну мережу Хаккані можна ідентифікувати лише в частині 0,5 % успішних терористичних атак [36, р. 36-37].

Однак, на початку 2020 року президент США Д. Трамп заявив, що «рух студентів» (араб. – Талібан) більше не становить загрози для США та Європи та припустив, що війська НАТО та союзників можуть бути виведені. 29 лютого 2020 р. було підписано «Угоду про мир в Афганістані», яка передбачала виведення всіх регулярних військ США та НАТО з країни, яка була підтримана КНР, Пакистаном та Російською Федерацією, своє схвалення ця угода знайшла і в РБ ООН. Було складено графік повного виведення американських військ в обмін на гарантії боротьби з тероризмом

з боку талібів та їхню прихильність до переговорів з афганським урядом про майбутнє країни. В рамках Даоської угоди між США та Талібаном уряд Афганістану звільнив понад 5 тис. талібів, 400 з яких були засуджені за вбивства. І більшість із звільнених повернулися знову воювати на боці талібів [15, с. 72].

Однак, не можна стверджувати про значні зрушення у переговорному процесі у 2020 р., адже таліби перманентно атакували південь Афганістану. Після цього американський контингент різко знизив підтримку армії Афганістану, чим викликав невдоволення президента А. Гані. Відповідно до домовленостей, США до травня 2021 р. мали вивести свій контингент. В обмін на це таліби пообіцяли не використовувати Афганістан, як територію для організації терористичних атак [24, с. 92].

1 березня 2020 р. мирна угода стала причиною розбрату, коли президент Ашраф Гані під час пресконференції заявив, що уряд Афганістану, який не є стороною домовленості, відхилить умову угоди щодо обміну полоненими з талібами, заявивши, що: «[уряд] Афганістану не бере на себе зобов'язання звільнити 5,000 ув'язнених талібів», «угода, підписана за закритими дверима, буде проблематичною при її реалізації завтра», і що «[звільнення в'язнів не є повноваженням Сполучених Штатів, але це повноваження уряду Афганістану». А. Гані також заявив, що будь-який обмін полоненими «не може бути передумовою для переговорів», але повинен бути їх частиною [33].

На першому етапі США спочатку мали скоротити свої сили в Афганістані приблизно на 5,000 військових протягом 135 днів після укладення даної угоди. Державний секретар США Майк Помпео заявляв, що «решта американських військ будуть важелем на шляху забезпечення виконання обіцянок талібами. Під час поступового виведення військ останнім разом з урядом Афганістану доведеться розробити більш конкретне врегулювання розподілу влади. США погодилися на повне

виведення всіх американських військових з Афганістану протягом десяти місяців у разі виконання талібами своїх зобов'язань».

Повне виведення військ «союзників» планувалось до 1 травня 2021 р., однак, така умова була виконана частково, що і поставило під сумнів, а згодом і підірвало сенс, укладення мирної угоди, після чого Талібан розгорнув повномасштабний наступ по всій території країни, фактично «без бою» та миттєво взявши під контроль основні стратегічні точки та вигравши війну в Афганістані. Цілком логічним видається і факт складення «офіційним Кабулом», зокрема, президентом та очільником уряду, своїх повноважень та проголошення влади Талібану на території всього Афганістану.

Відмовляючись фіксувати скорочення чисельності в календарі, адміністрація Д. Трампа все ще продовжувала тенденцію свого попередника Б. Обама скорочувати війська та ресурси, мало дбаючи про умови на місцях. Між першим бюджетом адміністрації Д. Трампа у 2018 р. та його останнім у 2021 р. фінансування США афганських сил скоротилося на 36 %, оскільки війська повільно виводилися.

Деякі американські війська вийшли з Афганістану 9 березня 2020 року, як того вимагала мирна угода між США і Талібаном. 10 березня 2020 року Центральне Командування Збройних сил США (англ. скор. – CENTCOM) відкинуло повідомлення про те, що був розроблений план виведення всіх американських військ з країни. Генерал Кеннет Маккензі, керівник CENTCOMу, також заявляв, що план передбачав скорочення чисельності американських військ в Афганістані до 8,600 солдатів протягом 14 місяців. Пізніше США підтвердили, що влітку 2020 р. до Афганістану буде направлено більше військ. За даними CENTCOM, США скоротили чисельність своїх військ в Афганістані до 8,600 осіб до 18 червня 2020 р., відповідно до умов Доської угоди [37].

1 липня 2020 р. Сенат США відхилив спробу поправки сенатора-республіканця Ренда Пола до Закону «Про дозвіл національної оборони»,

яка вимагала виведення всіх сил США з Афганістану протягом року та завершення 19-річної війни. 8 серпня 2020 р. міністр оборони Марк Еспер заявив, що Сполучені Штати скоротять чисельність військ до 5,000 осіб до кінця листопада 2020 р.

У вересні 2020 р. між Афганістаном і Пакистаном було покладено початок нового етапу взаємовідносин, зокрема й у постафганському врегулюванні – візит А. Абдулли, очільника Вищої ради національного примирення в Афганістані до Пакистану та його зустріч з Президентом Пакистану А. Алаві, прем'єр-міністром І. Ханом і начальником штабу армії Пакистану К. Баджвою. Результат візиту – домовленість про сприяння, яке буде надавати Пакистан афганському народу у подоланні кризи та запевнення про повагу афганського суверенітету та незалежності зі сторони Пакистану [24, с. 84].

17 листопада 2020 р. Пентагон оголосив, що скоротить чисельність американських військ в Афганістані з 4,500 до 2,500 до середини січня, тобто до 15 січня 2021 р., до закінчення терміну повноважень президента Трампа, що спливав 20 січня 2021 р. Радник президента США Роберт О'Браєн заявив, що війська, які залишилися в Афганістані, будуть захищати американських дипломатів, американське посольство та інші відомства уряду США, які виконують важливу роботу в Афганістані, дозволять союзникам США виконувати свою роботу та стримувати ворогів Америки в країні.

Адміністрація Д. Трампа завершила скорочення військ до 2,500 військовослужбовців у січні 2021 р., що стало найменшою кількістю присутніх американських солдатів в Афганістані з 2001 р. Станом на січень 2021 р. в Афганістані на кожного військовослужбовця США залишилося більш ніж сім контрактників, що за даними Центрального командування США становило 18,000 контрактних військових. Після початку президентства Джо Байдена у січні 2021 р. радник президента США з національної безпеки Джейк Салліван заявив, що США переглянуть мирну

угоду з метою ефективного виведення останніх 2,500 солдатів з Афганістану.

Десятиліття міжнародних зусиль та американської присутності в Афганістані не змогли спряти появи в країні сильних політичних і державних інститутів, не надали імпульсу для розвитку афганської економіки і не забезпечили внутрішньополітичну стабільність, чому, серед іншого, перешкоджали не лише внутрішньо-політична ситуація в країні, але і підтримка терористичного руху Талібан з боку зовнішніх гравців, таких як Пакистан, Саудівська Аравія.

У березні 2021 р. ЗМІ повідомляли, що Дж. Байден потенційно розглядає можливість утримання американських військ в Афганістані до листопада 2021 р. В цих умовах, після того, як у середині квітня 2021 р. Дж. Байден оголосив про повне виведення американських військ з території Афганістану, що фактично скасовувало умови Доської угоди, укладеної Залмаєм Халілзадом у 2020 р. Після цієї новини таліби розпочали наступ, швидко укріплюючи свої позиції напередодні краху збройних сил Афганістану.

У травні 2021 р. американські військові прискорили темпи виведення своїх військ. До кінця липня 2021 р. Сполучені Штати вивели майже 95 % своїх військових контингентів, залишивши лише 650 військовослужбовців для захисту посольства США у Кабулі [52].

Надії президента США Дж. Байдена на успіхи афганської армії в боротьбі з талібами складно назвати необґрунтованими, якщо говорити мовою цифр. За оцінкою аналітиків Університету Брауна, за двадцять років Штати витратили на цей конфлікт і підтримку країни більше 2 трлн доларів, з яких мінімум 83 млрд пішло на оснащення і підготовку урядових сил безпеки.

Офіційно стверджувалося, що армія, поліція і розвідка Афганістану склалися з 300 тисяч бійців. Всі ці роки вони отримували американську бронетехніку, літаки і вертольоти, автоматичну зброю і безпілотники.

Протистояло їм, як вважалося, від 70 до 150 тисяч погано навчених і озброєних талібів з розрізненим командуванням, якому успішно вдавалося вести партизанську війну в горах, але ніяк не захоплювати цілі міста.

Цих сил, з урахуванням номінальної переваги в озброєнні, потенційно було достатньо, щоб стримати натиск Талібану, в якийсь момент армія навіть пішла в контратаку. Однак без американських і британських льотчиків афганська авіація виявилася не здатна ефективно протистояти противнику. А значна частина бронетехніки до моменту масштабного наступу талібів була або непридатна до використання, або вже захоплена [13].

2 липня 2021 р. Німеччина й Італія вивели свої війська з Афганістану. Того ж дня американські сили звільнили авіабазу Баграм. Тим часом між талібами та афганськими урядовими силами тривали активні бої. Влітку 2021 р. таліби продовжили свій наступ, загрожуючи контрольованим урядом міським районам та захопивши кілька прикордонних переходів.

До 12 липня 2021 р. таліби захопили 139 районів, які до цього знаходилися під контролем Національної армії Афганістану. 21 липня офіцер США, голова Об'єднаного комітету начальників штабів Марк Міллі повідомив, що половина всіх районів Афганістану перебуває під контролем талібів. Згідно зі звітом розвідки США, очікувалося, що уряд Афганістану розпадеться протягом шести місяців після виведення, проте пізніше американські військові переглянули оцінку, заявивши, що крах відбудеться набагато раніше.

На початку серпня таліби відкрито атакували кілька міських районів, включаючи Кандагар на півдні та Герат на заході. 6 серпня 2021 р. таліби захопили столицю південної провінції Німруз, перший адміністративний центр афганської провінції. Після цього адміністративні центри провінцій один за одним стали швидко переходити під контроль талібів, включаючи Мазарі-Шаріф на півночі і Джелалабад на сході. 15 серпня 2021 р. бойовики руху Талібан без бою увійшли до столиці Афганістану, що призвело до втечі

з країни президента А. Гані та краху афганського уряду. Цього ж дня таліби оголосили, що увійшли до президентського палацу, взяли під контроль місто та встановлюють контрольні пункти для підтримки безпеки [2].

Отже, з 1 травня по 15 серпня 2021 року владу в Афганістані знову захопило угруповання Талібан, яку офіційно не визнав жоден уряд світу. Прихід до влади талібів зумовив значне загострення афганської кризи і актуалізував проблему радикального ісламізму, гуманітарної катастрофи та загострення безпекових проблем не лише у Афганістані, але і в країнах Близькосхідного регіону.

Таліби відновили своє правління в Афганістані після виведення військ США та їхніх партнерів по НАТО. На цьому Сполучені Штати завершили свою майже 20-річну місію в країні, причиною якої стали терористичні атаки 11 вересня 2001 р. на Світовий торговий центр та Пентагон на території США.

Вже та легкість, з якою противники режиму А. Гані взяли владу в Кабулі в серпні 2021 р., свідчить про недостатні зусилля США у вирішенні завдань державного будівництва Афганістану. Навіть більше, зусиллями міжнародної коаліції сама ідея секулярного розвитку по західному зразку надовго дискредитувала себе в очах значної частини афганського суспільства, яка вітала тріумфальну перемогу ісламського фундаменталізму.

3. Шомоді зазначає, що колапс американської політики в Афганістані був спричинений не адміністрацією Дж. Байдена, яка перебувала на посаді тільки півроку, а через погано поставлену мету та неправильну стратегію США, обрану для досягнення цієї неправильної мети, яку сумлінно дотримувалися протягом усього попереднього часу. Також, що цьому сприяли і урядові війська Афганістану вони просто не хотіли воювати з Талібаном без підтримки Америки. Афганський уряд ніколи не міг ізолювати талібських повстанців ні від зовнішньої підтримки, ні від

населення: потік ресурсів завжди був безперервним у їхньому напрямку, незалежно від уподобань людей. Інакше, у випадку некомпетентного афганського уряду та сил безпеки, ми навіть не можемо відповідально стверджувати, що підтримка Талібану не перевищувала підтримку уряду, навіть якщо це не було вирішальним фактором успіху повстання [58, о. 111].

Політика адміністрації президента США Джо Байдена, після повної евакуації свого контингенту з Афганістану у 2021 р., визначила такі цілі для досягнення стійкого політичного врегулювання в Афганістані, яке сприятиме стабільності в Афганістані та в регіоні Південної та Центральної Азії:

- взаємодіяти з регіональними державами, щоб спонукати їх допомогти Афганістану досягти мирного врегулювання конфлікту;
- підтримувати примирення та реінтеграцію повстанців і талібів на місцевому рівні;
- зменшувати можливості дестабілізуючих терористичних посередників;
- сприяти стабільному, інклюзивному та демократичному афганському уряду, який протистоїть етнічному розколу, відповідально керує та захищає права жінок;
- розвивати економіку Афганістану та розширювати його економічну інтеграцію в регіоні, щоб допомогти забезпечити його економічну життєздатність та сприяти покращенню відносин зі своїми сусідами [10, с. 212].

Що стосується держав Заходу, то, наприклад, США зайняли помірковано критичну позицію в період приходу талібів до влади в серпні 2021 р. Вони явно не вітали такий розвиток подій, але не хотіли загострювати відносини з талібами, оскільки продовжували вивозити свій контингент, що поєднувалося з евакуацією приблизно 75 тисяч афганців, які співпрацювали зі США. Тому на практичному рівні була необхідна взаємодія з талібами.

У широкій перспективі Вашингтон має намір продовжувати боротися з тероризмом на афганській землі, надавати країні гуманітарну допомогу і сприяти дотриманню прав людини. Можливість визнання талібського режиму США не відкидають у принципі, але відкладають його на невизначену перспективу (робляться заяви про те, що треба дивитися на справи, а не слова талібів). Американці розглядали можливість практичної взаємодії з талібами у справі боротьби з ІДІЛ, проте таліби відмовилися [15, с. 69].

Загалом США готові до контактів з талібами (у жовтні 2021 р. в столиці Катару м. Доха зустрічалися американська та талібська делегації), але таким чином, щоб це не асоціювалося з політичним визнанням. При цьому американці хочуть діяти на афганській території і без взаємодії з талібським урядом: у контртерористичному плані – завдавати ударів дронами (що регулярно робиться), а у гуманітарному – надавати допомогу через неурядові канали.

Після відновлення режиму Талібан дуже велика кількість мирного населення країни опинилася за межею бідності, а також ще в більшій мірі стали порушуватися права жінок. Наразі їм забороняють виходити за територію власного помешкання без супроводу чоловіка, батька або брата, отримувати освіту та працювати. Жінки можуть працювати лише у громадських жіночих вбиральнях, тому що туди чоловікам входити заборонено. Також на сьогоднішній день в Афганістані заборонено телебачення, різноманітні музичні заходи, театр, тобто все те, що пов'язано із відпочинком та розвагами.

Майже 9 млн. осіб восени та взимку 2021 р. потерпали від голоду. ООН неодноразово зазначала, що Афганістан знаходиться на межі серйозної гуманітарної кризи. Через події серпня 2021 р. США та інші донори припинили підтримувати Афганістан, який був залежним протягом 20 останніх років війни від даних фінансових вливань, і більше 9 млрд. дол. США були заморожені, а Світовий Банк та Міжнародний валютний фонд

припинили доступ Афганістану до фінансування. Через гостру кризу в Кабулі деякі вимушені продавати побутову техніку задля купівлі вугілля для опалення своїх осель [15, с. 73].

Як вказує В. Хочунська, ситуація в Афганістані може вважатися найбільш яскравим підтвердженням обґрунтованості окремих положень регіональної безпеки: Неналежний рівень національної безпеки Афганістану (як одного з найбільш вразливих об'єктів в регіоні) перешкоджає створенню ефективної системи регіональної безпеки в Центральній Азії, що негативно впливає на ефективність системи глобальної безпеки, оскільки Афганістан –одна з найбільших баз міжнародного тероризму та тісно пов'язаної з цим транскордонної злочинності. Останні події в Афганістані призвели до виникнення нових та до суттєвого посилення вже існуючих загроз як для регіональної, так і для міжнародної безпеки (міжнародний тероризм, міжнародна організована злочинність, нелегальна міграція). При цьому усі ці загрози вкрай негативно впливають на безпеку суміжних з Афганістаном держав. На території Афганістану намагаються досягнути своїх цілей практично всі світові та регіональні лідери, а також найбільш радикальні релігійні рухи та впливові злочинні організації [25, с. 21].

Сучасна ситуація Афганістану характеризується певною двоїстістю. З одного боку, вона є стабільною, хоча ця стабільність характеризується певними негативними тенденціями: добробут мирного населення стабільно зменшується і рівень життя більшої частини громадян залишається дуже низьким. Як вже було зазначено, протягом останніх 20 років Афганістан отримував постійні фінансові вливання від зовнішніх донорів, хоча, за неофіційними даними, до половини цих коштів повертаються завдяки певним механізмам у країни-донори, а решта фінансової допомоги – розкрадаються.

За офіційними даними, більше третини населення Афганістану знаходиться за межею бідності, безробіття охоплює до 40 %. Окрім того, що

в країні ведуться постійні бойові дії, перепонами для розвитку є високий рівень корумпованості та неефективні інструменти державного регулювання економічної та фінансової сфер. Зовнішньоекономічна політика Афганістану також є неефективною: імпорт втричі перебільшує експорт, за рахунок імпорту, який складає 65 % від ВВП, забезпечується значна частка потреб державного та недержавного секторів [62].

В результаті майбутнє нового талібського Афганістану туманне: талібам навряд чи вдасться власними зусиллями відновити країну, враховуючи вкрай мізерні інтелектуальні і кадрові ресурси і політику репресій стосовно етнічних і релігійних груп. Багато питань, що стосуються особливостей утвердженої в Афганістані наприкінці літа - початку осені 2021 р. влади поки залишаються відкритими. Сьогодні ще важко сказати, наскільки нинішній Талібан відрізняється від Талібану кінця минулого століття. Немає остаточних і однозначних відповідей на питання про те, який баланс релігійної ідеології та політичного прагматизму існує в стратегії та тактиці цього руху, наскільки стійка підтримка Талібану з боку різних соціальних, етнічних та регіональних груп афганського населення, якими є реальні мобілізаційні можливості опозиційних Талібану сил. Немає ясності щодо того, наскільки перші публічні заяви лідерів Талібану відображають реальні плани та пріоритети нової влади в Афганістані. Проте вже сьогодні доречно говорити про низку умов, у виконанні яких можлива стабілізація становища країни [50].

Таким чином, можна підсумувати, що після подій 15 серпня 2021 р., після втечі А. Гані, перед керівництвом Талібану постало наступне питання: визнання їхньої легітимності з боку внутрішніх сил та міжнародного співтовариства. Для того, щоб показати себе цивілізованою силою, Талібану необхідно показати, що він змінився, можуть виконати всі раніше підписані міждержавні договори та угоди, можуть забезпечити відповідальність уряду перед міжнародними структурами.

Важливим моментом на шлях до розвитку міжнародних контактів з Талібаном є діяльність руху у правовому полі, а не у полі релігійного фундаменталізму, тобто наміри поважати та дотримуватися основних прав та свободи людини, особливо дотримання прав жінок та право дівчат на освіту, не будуть джерелом погроз та викликів для ключових держав та сусідніх країн: Талібан має вирішити питання перебування Аль-Каїди (загрожують США та їхнім союзникам), Ісламської Держави (можуть виступати їх конкурентом) на території Афганістану.

Отже, ситуація в Афганістані після приходу до влади талібів у 2021 р. погіршилася, оскільки було зруйновано всі колишні політичні інститути влади та призупинено виконання соціальних обов'язків державних органів перед жителями країни і, отже, настала всеосяжна криза. Афганістан із конституційної країни з інститутами влади і президентською формою правління перейшов під «режим талібів» і був перейменований на Ісламський Емірат Афганістан. Стрімкий та успішний прихід руху Талібан до влади викликав серйозне занепокоєння як у світовій спільноті загалом, так і у сусідів Афганістану по регіону.

ВИСНОВКИ

Проблема Афганістану включає численні культурно-антропологічні, історичні, соціально-економічні, демографічні, політичні, релігійні, інституційні, геостратегічні та інші виміри, тісно пов'язані один з одним, але які мають самостійну логіку і динаміку розвитку.

Впродовж другої половини 1990-х рр. політика США в Афганістані не ґрунтувалася на значних національних інтересах. Енергетичні проекти американського бізнесу та боротьба з Аль-Каїдою фіксували увагу Президентської адміністрації У. Клінтона на ситуації в Афганістані лише на нетривалий час. На більшу увагу незмінно заслуговували питання відносин з Пакистаном та індійсько-пакистанське протистояння, конфлікт США з Іраном, посилення незалежності центральноазіатських республік від Росії. Нездатність США усвідомити, що Афганістан став сполучною ланкою вказаних проблем, завадила Вашингтону виробити цільну стратегію щодо ситуації в країнах Центральної Азії та Близького Сходу.

Події 11 вересня 2001 р. призвели до радикального та швидкоплинного перегляду політики США в Афганістані. Попередній дипломатичний та військовий досвід роботи в країні було відкинуто як застарілий. В основу нової доктрини «війни з терором» було покладено ідею «демократизації», наповненої концепцією «зміни режимів». Насправді нова доктрина ще меншою мірою задовольняла вимогам реального життя в Афганістані і була згубною для інтересів США в довгостроковій перспективі.

Зовнішньополітичні стратегії Сполучених Штатів в Афганістані в період правління президентів Джорджа Буша-молодшого (2001-2009 рр.), Барака Обами (2009-2017 рр.) послідовно зосередили свою увагу на перемозі над Аль-Каїдою та недопущенні перетворення Афганістану на безпечний притулок для терористів. У той час як США досягли своєї життєво важливої мети знищення Аль-Каїди та послаблення її здатності

використовувати Афганістан як безпечний притулок для повторного нападу на Сполучені Штати, Талібан та інші терористичні угруповання згодом відновили свої сили та продовжували становити загрозу інтересам США.

Зважаючи на ці загрози, зовнішня політика США була зосереджена на проведенні контртерористичних та протиповстанських місій, інвестуванні у політичні реформи та економічний розвиток, щоб виконати свою місію в Афганістані з урахуванням інтересів США.

Десятиліття міжнародних зусиль та американської присутності в Афганістані не змогли спряти появи в країні сильних політичних і державних інститутів, не надали імпульсу для розвитку афганської економіки і не забезпечили внутрішньополітичну стабільність, чому, серед іншого, перешкоджали не лише внутрішньо-політична ситуація в країні, але і підтримка терористичного руху Талібан з боку зовнішніх гравців, таких як Пакистан, Саудівська Аравія.

Ситуація в Афганістані після приходу до влади талібів у 2021 р. погіршилася, оскільки було зруйновано всі колишні політичні інститути влади та призупинено виконання соціальних обов'язків державних органів перед жителями країни і, отже, настала всеосяжна криза. Афганістан із конституційної країни з інститутами влади і президентською формою правління перейшов під «режим талібів» і був перейменований на Ісламський Емірат Афганістан. Стрімкий та успішний прихід руху Талібан до влади викликав серйозне занепокоєння як у світової спільноти загалом, так і у сусідів Афганістану по регіону.

Майбутнє нового талібського Афганістану туманне: талібам навряд чи вдасться власними зусиллями відновити країну, враховуючи вкрай мізерні інтелектуальні і кадрові ресурси і політику репресій стосовно етнічних і релігійних груп. Багато питань, що стосуються особливостей утвердженої в Афганістані наприкінці літа - початку осені 2021 р. влади поки залишаються відкритими. Сьогодні ще важко сказати, наскільки нинішній Талібан відрізняється від Талібів кінця минулого століття. Немає

остаточних і однозначних відповідей на питання про те, який баланс релігійної ідеології та політичного прагматизму існує в стратегії та тактиці цього руху, наскільки стійка підтримка Талібану з боку різних соціальних, етнічних та регіональних груп афганського населення, якими є реальні мобілізаційні можливості опозиційних Талібану сил.

Політика адміністрації президента США Джо Байдена, після повної евакуації контингенту з Афганістану у 2021 р., визначила такі цілі для досягнення стійкого політичного врегулювання в Афганістані, яке сприятиме стабільності в країні та в регіоні Південної та Центральної Азії загалом: взаємодіяти з регіональними державами, щоб спонукати їх допомогти Афганістану досягти мирного врегулювання конфлікту; підтримувати примирення та реінтеграцію повстанців і талібів на місцевому рівні; зменшувати можливості дестабілізуючих терористичних посередників; розвивати економіку Афганістану та розширювати його економічну інтеграцію в регіоні, щоб допомогти забезпечити його економічну життєздатність та сприяти покращенню відносин зі своїми сусідами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Афганістан і США узгодили текст стратегічного пакту. *LB.ua*. 23.04.2012. URL: https://lb.ua/world/2012/04/23/147551_afganistan_ssh_a_soglasovali_tekst.html
2. Бежан Ф. «Талібан» повернувся. Що далі? *Радіо Свобода*. 16.08.2021. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/taliban-povernuvsy-a-shchobudedali/31413178.html>
3. Глазов О.В. Афганський вектор політики США в контексті глобальної антитерористичної стратегії. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2012. Випуск 107 (Частина II). С. 78-85.
4. Глебов С.В. «Війна з терором» та «асиметрична» відповідь міжнародного тероризму. *Правова держава*. 2005. № 8. С. 240-245.
5. Гончар Б.М., Гончар Ю.Б. Війна США в Афганістані і адміністрація Б. Обама. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Історичні науки*. 2010. № 23. С. 20-29.
6. Горук А. Глобальна політика США за президентства В. Дж. Клінтона: близькосхідний вимір. *Історична панорама*. 2014. Вип. 19. С. 78-112.
7. Дорофей І. Афганська проблема в регіональних і світових міжнародних відносинах. *Actual Problems of International Relations*. 2010. Т. 1. № 88. С. 34-42. URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/download/1255/1200/>
8. Думанська М. Рада Безпеки ООН ухвалила резолюцію щодо Афганістану. *Deutsche Welle*. 30.08.2021. URL: <https://www.dw.com/uk/rada-bezpeky-oon-ukhvalyla-rezoliutsiiu-shchodo-afhanistanu/a-59035705>
9. Зименкова В.В. Нова стратегія адміністрації Дональда Трампа щодо Афганістану та Південної Азії. *Вісник Національного технічного університету України Київський політехнічний інститут. Політологія. Соціологія. Право*. 2016. № 3-4. С. 149-153.

10. Зуєв А.М. Перспективи розвитку Афганістану після виведення американських військ. *Влада*. 2015. № 5. С. 210-213.
11. Ігнат'єв П.М. Індійсько-пакистанське суперництво за вплив у Афганістані. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. № 103 (2). С. 23-25.
12. Ковальков О.Л. Радянська агресія в Афганістані (1979–1989 рр.) і американсько-пакистанські відносини. *Проблеми всесвітньої історії*. 2022. № 2 (18). С. 128-143.
13. Красинський В. Перемога над Заходом. Як «Талібан» захопив Афганістан і чого чекати далі. *РБК-Україна*. 17.08.2021. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/pobeda-zapadom-taliban-zahvatil-afganistan-1629202804.html>
14. Курандо О.С. Доктрина Обама у зовнішній політиці США. *Спеціальність 23.00.04 – політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук*. Одеса, 2019. 207 с. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/11320/%d0%90%d0%92%d0%a2%d0%9e%d0%a0%d0%95%d0%a4%20%d0%9a%d0%a3%d0%a0%d0%90%d0%9d%d0%94%d0%9e%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
15. Лимар В.В. Відродження Ісламського Емірату Афганістан в контексті повернення «Талібану» до влади. *Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку. (Online) «Політичне життя»*. 2022. № 1. С. 69-76. URL: <https://jpl.donnu.edu.ua/index.php/pl/article/view/12037>
16. Мінгазутдінова Г.І. Співробітництво США з державами Центральної Азії з питань протидії міжнародному тероризму та підтримки військово-політичної операції в Афганістані (2001-2014 рр.). *Науковий Вісник Міжнародного Гуманітарного Університету*. 2015. № 5. С. 15-21.
17. Наливайко Л., Наумов В. Щодо розвитку теорії бойового застосування десантно-штурмових військ у сучасних умовах (за досвідом

бойових дій угруповання армії США спільно зі збройними формуваннями Північного Альянсу Афганістану в операції «Анаконда» (2002 рік)). *Воєнно-історичний вісник*. 2021. № 3 (41). С. 5-16. URL: <http://viv.nuou.org.ua/article/view/250894>

18. Пархомчук О.С., Гринів Д. Регіональний вимір зовнішньої політики Афганістану. *Actual Problems of International Relations*. 2012. Ч. 1. № 108. С. 23-28. URL: <http://apir.iir.edu.ua/index.php/apmv/article/download/271/244/>

19. Пророченко Н.О. Проблеми і перспективи розвитку Афганістану в контексті протиріч між конкуруючими внутрішньодержавними центрами сили. *Історичний розвиток глобальної периферії як чинник трансформації сучасної світової системи: збірник наукових праць / НАН України, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», Інститут Конфуція Київського національного лінгвістичного університету; від. наук. ред. О.І. Лукаш. Київ, 2016. 272 с. С. 229-246.*

20. Судак І.І. Стратегічні пріоритети безпекової політики Канади на прикладі військової операції в Афганістані. *Проблеми міжнародних відносин*. 2014. № 9. С. 92-110.

21. Тітко Е.В. Роль та значення місії ISAF в ісламській республіці Афганістан з урахуванням присутності сил СІМІС. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2017. № 25. С. 118-122. URL: <http://vestnik-pravo.mgu.od.ua/archive/juspradenc25/32.pdf>

22. Тихоненко І. Афганський фактор у відносинах Пакистан-США. *Американська історія та політика: науковий журнал*. 2016. С. 170-177. URL: <http://www.americanstudies.history.knu.ua/en/afghan-factor-in-pakistan-us-relations/>

23. Тихоненко І. Південноазійський регіональний комплекс безпеки на сучасному етапі. *Вісник Львівського університету. Серія: Міжнародні*

відносини. 2015. № 36 (3). С. 60-65. URL: <http://publications.lnu.edu.ua/bulletins/index.php/intrel/article/view/139/134>

24. Тихоненко І., Уранова В. Конфліктогенність афгансько-пакистанських відносин за президентства А. Гані. *Acta de Historia & Politica: Saeculum XXI*. 2020. № 2. С. 84-95. URL: https://www.researchgate.net/publication/353016079_konfliktogennist_afgansko-pakistanskih_vidnosin_za_prezidentstva_a_gani

25. Хочунська В.А. Політика Афганістану щодо подолання безпекових загроз в регіоні Центральної Азії. *International relations. Part "Political sciences"*. 2019. № 20. С. 20-33.

26. Худолій А.О. Америко-пакистанські відносини на початку ХХІ століття (2000-2008 рр.). *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія політичні науки*. 2016. № 1. С. 57-62.

27. Целуйко М.Є. Соціально-політичні фактори існування терористичних груп в ісламських державах. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Питання політології»*. 2020. Т. 38. С. 89-96. URL: <http://dspace.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/2401/2/%D0%A6%D0%B5%D0%BB%D1%83%D0%B9%D0%BA%D0%BE%20%D0%9C.%D0%84..pdf>

28. Червонописький С. «Афганська проблема» і політичний волюнтаризм. *Політичний менеджмент*. 2005. № 5. С. 89-96.

29. Чирков С. Військова операція НАТО в Афганістані: вихід за межі традиційної зони відповідальності. *Політичний менеджмент*. 2011. № 3. С. 170-177.

30. Чумак К.О. Війна з міжнародним тероризмом у зовнішній політиці США у 2001-2009 рр. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Соціологія і політичні науки*. 2013. № 18. Вип. 3. С. 180-185. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/6779/1/180-185%D1%84.pdf>

31. Ямпольська Л.М. Етноконфесійні фактори у внутрішньоафганському конфлікті 1992-2001 рр. *Каразінські читання (історичні науки): тези доп. 65-ї Міжнар. наук. конф., м. Харків, 20 квітня 2012 р.* Харків: ХНУ, 2012. С. 214-216. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/844adc7f-411a-4831-9083-aa5ef9ce2bf2/content>

32. Ямпольська Л.М. Міжетнічні відносини в Афганістані другої половини ХХ – початку ХХІ ст.: витоки, специфіка, сценарії розвитку. *Сучасні тенденції сходознавства: матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 18-19 трав. 2012 р.* Харків: ХНПУ, 2012. С. 177-183. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f3d3849f-e873-4c10-9949-551cbee82d75/content>

33. Afghan conflict: President Ashraf Ghani rejects Taliban prisoner release. *BBC News*. 2020. 1 March. URL: <https://web.archive.org/web/20200421043856/https://www.bbc.com/news/world-asia-51695370>

33. Afghanistan: Washington Embassy Operations Suspended. *State Department Press Statement*. 1997. August 14. URL: <http://secretary.state.gov/www/briefings/statements/970814.html>

35. Armitage R. Return of the Taliban. *Frontline. PBS*. 2006. July 20. URL: <http://www.pbs.org/wgbh/pages/frontline/taliban/interviews/armitage.html>

36. Balogh P. Az afganisztáni háború meghatározó, nem állami szereplőinek vizsgálata. *Hadtudomány*. 2022. № 1. O. 26-42. URL: <http://real.mtak.hu/144751/1/8781-Cikk%20sz%C3%B6vege-38869-2-10-20220623.pdf>

37. Browne R., Crawford J. Esper says US troop levels in Afghanistan to go below 5,000 by end of November. *CNN. Politics*. 2020. August 9. URL: <https://edition.cnn.com/2020/08/08/politics/mark-esper-afghanistan-troop-levels/index.html>

38. Bush G. Address to a Joint Session of Congress and the American People. *Office of the Press Secretary*. 2001. September 20. URL: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2001/09/print/20010920-8.html>

39. Bush G.W. President's Remarks at Ask President Bush Event. Mid-States Aluminum Corporation. *Office of the Press Secretary*. 2004. July 14. URL: <http://georgewbush-whitehouse.archives.gov/news/releases/2004/07/20040714-11.html>

40. Chin L. Unocal and the Afghanistan pipeline. *Centre for Research on Globalization*. 2002. March 6. URL: <http://globalresearch.ca/articles/CHI203A.html>

41. Clinton W. Letter to Congressional Leaders Reporting on the National Emergency With Respect to the Taliban. *The American Presidency Project*. 1999. July 4. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/letter-congressional-leaders-reporting-the-national-emergency-with-respect-the-taliban>

42. Clinton W. Television Address to the People of Pakistan From Islamabad, Pakistan. *The American Presidency Project*. 2000. March 25. URL: <https://www.presidency.ucsb.edu/documents/television-address-the-people-pakistan-from-islamabad-pakistan>

43. Dorani Sh. From Intervention to Exit: American Foreign Policymaking towards Afghanistan. *School of Government and International Affairs University of Durham, Durham theses*. 2015. 309 p. URL: <http://etheses.dur.ac.uk/11159/>

44. Dormandy X., Keating M. The United States and Afghanistan: A Diminishing Transactional Relationship. Washington: Chatham House, 2017. P. 6-12. URL: <https://www.chathamhouse.org/sites/default/files/public/Research/Asia/0114DormandyKeating.pdf>

45. Duan A. Can U.S.–Taliban peace talks end the war in Afghanistan? *Council on Foreign Relations*. 2014. August 14. URL: <https://www.cfr.org/in-brief/can-us-taliban-peace-talksend-war-afghanistan>

46. Joint Statement on the Resolute Support Mission in Afghanistan. *Press Release NATO*. 2018. July 12. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/official_texts_156625.htm?

47. Katzman K. Afghanistan: Politics, elections, and government performance. London: DIANE Publishing, 2009. 765 p.

48. Khan M.A., Khan A.B., Makhdoom A.W. Paradigm shift in Afghanistan: a study of the «AfPak Strategy» of the United States of America. *International Journal of Humanities and Social Science*. 2014. Vol. 4. № 7. P. 244-253.

49. Kolhatkar S., Ingalls J. Bleeding Afghanistan. Washington, Warlords, and the Propaganda of Silence. New York: Seven Stories Press, 2006. 214 p.

50. Mackenzie J. Afghan Taliban leaders appeal for help as migrant crisis looms. *Reuters*. 2021. December 12. URL: <https://www.reuters.com/world/asia-pacific/afghan-taliban-leaders-appeal-help-migrant-crisis-looms-2021-12-18/>

51. National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States. *The 9/11 Commission Report: Final Report of the National Commission on Terrorist Attacks Upon the United States*. 2004. 235 p. URL: <https://9-11commission.gov/report/>

52. O'Donnell L. A “Life and Death Fight” Against the Taliban in Central Afghanistan. *Foreign policy*. 2021. July 22. URL: <https://foreignpolicy.com/2021/07/22/taliban-central-afghanistan-fighting-local-militias-bamiyan/>

53. Olsson S., Holmquist E., Bergenwall S., Lackenbauer H. Afghanistan After 2014. Five Scenarios. *Swedish Defence Research Agency*. 2012. April. 100 p. URL: https://www.academia.edu/3488447/Afghanistan_After_2014_Five_Scenarios

54. Primoratz I. Terrorism. The Philosophical Issues. New York: Palgrave Macmillan, 2007. 258 p. URL: <https://www.jstor.org/stable/23354406>

55. Rapoport D.C. The four waves of modern terrorism. In: A.K. Cronin and J. Ludes (Eds), *Attacking terrorism: elements of a grand strategy*.

Washington, DC: Georgetown University Press, 2004. P. 46-73. URL: <https://www.worldcat.org/title/attacking-terrorism-elements-of-a-grand-strategy/oclc/1028228922>

56. Répási K. Újjáépítés Afganisztánban. *POLITIKA/INR*. 2008. № 3-4. O. 93-99. URL: https://www.academia.edu/30712324/Újjáépítés_Afganisztánban

57. Sodenberg N. Statement in the Security Council on Adoption of further Sanctions Against the Taliban in Afghanistan. *U.S. Mission to the UN*. 2000. December 20. URL: <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/806/62/PDF/N0080662.pdf?OpenElement>

58. Somodi Z. Az Afganisztáni felkelésellenes műveletek tanulságai. *Fórum HSz*. 2022. № 2. O. 106-117. URL: http://real.mtak.hu/144084/1/HSZ_2022_2_09_SomodiZoltanornagy_106-117.pdf

59. Special Inspector General for Afghanistan Reconstruction. *Quarterly Report for the United States Congress*. 2017. July 20. 260 p. URL: <https://www.sigar.mil/pdf/quarterlyreports/2017-07-30qr.pdf>

60. Talbott S. A Farewell to Flashman: American Policy in the Caucasus and Central Asia. *U.S. Department of State. Address at the Johns Hopkins School of Advanced International Studies*. 1997. July 21. URL: <https://1997-2001.state.gov/regions/nis/970721talbott.html>

61. Taliban Government in Afghanistan: Background and Issues for Congress. *Congressional Research Service*. 2021. November 2. 41 p. URL: <https://crsreports.congress.gov/product/pdf/R/R46955>

62. The World Bank In Afghanistan. *The World Bank*. 2023. April 4. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/overview#1>

63. Yarhi-Milo K. After Credibility. American Foreign Policy in the Trump Era. *Foreign Affairs*. 2018. January-February. P. 68-77. URL: <https://collaborate.princeton.edu/en/publications/after-credibility-american-foreign-policy-in-the-trump-era>